

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2012. Цей переклад було замовлено за підтримки Трастового фонду з прав людини Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Переклад не є обов'язковим для Суду. Для додаткової інформації дивіться повний текст копірайту наприкінці цього документа.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

ПЕРША СЕКЦІЯ

**СПРАВА «РАНЦЕВ ПРОТИ КІПРУ І РОСІЇ»
(CASE OF RANTSEV v. CYPRUS AND RUSSIA)**

(Заява № 25965/04)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

7 січня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

10/05/2010

Це рішення стане остаточним відповідно до умов пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може зазнати редакційної правки.

У справі «Ранцев проти Кіпру і Росії»

Європейський суд з прав людини (перша секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Крістос Розакіс (Christos Rozakis), *голова*

Анатолій Ковлер (Anatoly Kovler),

Елізабет Штайнер (Elisabeth Steiner),

Дін Шпільманн (Dean Spielmann),

Сверре Ерик Єбенс (Sverre Erik Jebens),

Джоржо Малінверні (Giorgio Malinverni),

Георге Ніколау (George Nicolaou), *судді*,

а також Сьорен Нільсен (Søren Nielsen), *секретар секції*,
після наради за зачиненими дверима 10 грудня 2009 року,
постановляє в цей самий день таке рішення:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 25965/04) проти Республіки Кіпр та Російської Федерації, поданою до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянином Російської Федерації Миколою Михайловичем Ранцевим (далі – заявник) 26 травня 2004 року.

2. Заявника, якому у зв'язку з провадженням у Суді було надано правову допомогу на безоплатній основі, представляла пані Л. Чуркіна (L. Churkina), адвокат, що практикує в Єкатеринбурзі. Уряд Кіпру представляв його Уповноважений – пан П. Клерідес (P. Clerides), Генеральний прокурор Республіки Кіпр. Уряд Російської Федерації представляв його Уповноважений – пан Г. Матюшкін (G. Matyushkin).

3. Заявник скаржився, посилаючись на статті 2, 3, 4, 5 і 8 Конвенції, на те, що не було проведено достатнього розслідування обставин смерті його дочки, що з боку кіпрської поліції не було забезпечено належного захисту його дочки, коли вона ще була жива, і що органами влади Кіпру не було вжито заходів з покарання винних у смерті його дочки та жорсткому поводженні з нею. Він також скаржився, посилаючись на статті 2 і 4, на те, що органи влади Російської Федерації не провели розслідування у зв'язку з твердженням про те, що його дочка стала жертвою торгівлі людьми і згодом загинула, і не вжили заходів, щоб захистити її від небезпеки потрапляння в тенета торгівців людьми. Нарешті, посилаючись на статтю 6 Конвенції, він скаржився стосовно коронерського провадження та відсутності, як він стверджував, доступу до суду в Республіці Кіпр.

4. 19 жовтня 2007 року Урядам Республіки Кіпр та Російської Федерації було запропоновано подати всі матеріали розслідування

разом з усією кореспонденцією між цими двома Урядами з цього питання. Уряд Кіпру подав ряд документів 17 грудня 2007 року, а Уряд Росії – 17 березня 2008 року.

5. 20 травня 2008 року голова першої секції Суду прийняв рішення про розгляд справи в першочерговому порядку відповідно до правила 41 Регламенту Суду.

6. 27 червня 2008 року голова першої секції Суду вирішив направити заяву на комунікацію до кожного з Урядів-відповідачів. Також було вирішено розглядати заяву по суті одночасно з питаннями її прийнятності (пункт 3 статті 29).

7. 27 і 28 жовтня 2008 року, відповідно, Уряд Кіпру та Уряд та Росії подали свої письмові зауваження щодо прийнятності та суті заяви. Крім того, відповідні зауваження були одержані від двох лондонських неурядових організацій – від «Інтерайтс» (Interights) і Центру консультацій з прав особистості в Європі (AIRE Centre), яким голова секції дозволив взяти участь у письмовому провадженні на правах третьої сторони (пункт 2 статті 36 Конвенції і пункт 2 правила 44).

8. 12 грудня 2008 року голова першої секції прийняв рішення про надання заявникові правової допомоги на безоплатній основі для представництва заявника в Суді.

9. 16 грудня 2008 року заявник подав у відповідь письмові зауваження разом з вимогами справедливої сатисфакції.

10. Уряди Республіки Кіпр та Російської Федерації подали зауваження щодо вимог заявника про надання йому справедливої сатисфакції.

11. У листі від 10 квітня 2009 року Уряд Кіпру звернувся до Суду з клопотанням про вилучення заяви із реєстру Суду, додавши до листа текст односторонньої декларації про вирішення питань, порушених заявником. 21 травня 2009 року заявник подав письмові зауваження стосовно клопотання Уряду Кіпру.

12. Заявник звернувся до Суду з проханням провести усне слухання, але до винесення рішення у цій справі Суд вирішив, що в такому слуханні необхідності немає.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

13. Заявник – Микола Михайлович Ранцев, громадянин Російської Федерації, 1938 року народження, живе в м. Світлогорську (Росія). Він є батьком Оксани Ранцевої, також громадянки Російської Федерації, 1980 року народження.

14. Обставини справи, встановлені на підставі версій і матеріалів, поданих сторонами (і, зокрема, показань, відібраних у свідків кіпрською поліцією), можна стисло викласти таким чином.

А. Події, що передували подіям у справі

15. Оксана Ранцева прибула на Кіпр 5 березня 2001 року. 13 лютого 2001 року Х.А., власник кабаре в м. Лімасолі, звернувся із заявою про надання Ранцевій візи «артистки» та дозволу на працевлаштування, щоб вона могла працювати у нього артисткою кабаре (див. також пункт 115 нижче). До заяви було додано копію паспорта Ранцевої, медичну довідку, копію трудового договору (очевидно, ще не підписаного нею) та підписану агентством [Х.А.] боргову розписку, сформульовану таким чином (оригінал складено англійською мовою):

«ДО ВІДОМА ВСІХ повідомляю, що я [Х.А.] (L/SSOL) винен міністру внутрішніх справ Республіки Кіпр 150 фунтів стерлінгів, які на цей момент підлягають поверненню цьому міністру внутрішніх справ або іншому (*other the Minister* [sic]) міністру внутрішніх справ або його довірєній особі (особам).

Скріплено моєю печаткою.

Дата: 13 лютого 2001 року

У ЗВ'ЯЗКУ З ТИМ, ЩО пані Оксана РАНЦЕВА (РОСІЯ)

(далі – іммігрантка, що в контексті, який це дозволяє, означає також її спадкоємців, виконавців, опікунів та правонаступників) прибуває на Кіпр, я взяв на себе зобов'язання, що іммігрантка не потребуватиме допомоги впродовж п'яти років з дати цього документа і я взяв на себе зобов'язання відтворити (*replay* [sic]) Республіці Кіпр будь-яку суму допомоги чи підтримки, яка може бути виплачена іммігрантці Республікою Кіпр (необхідність надання такої допомоги чи підтримки визначається виключно міністром), або витрати (*expenses* [sic]) на репатріацію іммігрантки з Кіпру впродовж п'яти років з дати цього документа.

ЗАРАЗ УМОВА ВИЩЕНАВЕДЕНОЇ РОЗПИСКИ полягає в тому, що, якщо іммігрантка або я сам, мої спадкоємці, виконавці, опікуни та правонаступники мають відшкодувати Республіці Кіпр згідно з відповідною вимогою будь-яку суму, яку Республіка Кіпр, можливо, як зазначено вище, вже виплатила іммігрантці з метою допомоги чи підтримки, або витрати, понесені у зв'язку з репатріацією іммігрантки з Кіпру, тоді вищенаведена розписка вважатиметься недійсною, але в протилежному випадку вона залишається чинною».

16. Ранцевій було надано дозвіл на тимчасове проживання як особі, яка відвідує країну, строком до 9 березня 2001 року. Вона жила у квартирі разом з іншими молодими працівницями кабаре Х.А. 12 березня 2001 року їй було надано дозвіл (чинний до 8 червня 2001 року) на працевлаштування артисткою кабаре, яке належало Х.А. і яким завідував його брат, М.А. Вона почала працювати з 16 березня 2001 року.

17. 19 березня 2001 року, приблизно об 11 годині ранку, жінки, які проживали разом з Ранцевою, повідомили М.А., що вона пішла з квартири, забравши всі свої речі із собою. Вони сказали йому, що Ранцева залишила записку російською мовою, в якій повідомляла, що втомилася і хоче повернутися в Росію. Того самого дня М.А. звернувся до відділу імміграційної служби в м. Лімасолі, повідомивши, що Ранцева покинула своє місце роботи і проживання. Згідно з письмовими показаннями, які М.А. дав згодом як свідок, він хотів, щоб Ранцеву затримали і вислали з Кіпру, і щоб він таким чином зміг залучити іншу дівчину до роботи в кабаре. Однак поліція не оголосила Ранцеву у розшук.

В. Події 28 березня 2001 року

18. 28 березня 2001 року, близько 4 години ранку, у Лімасольському нічному клубі Ранцеву побачила інша артистка кабаре. Дізнавшись від останньої про перебування там Ранцевої, М.А. зателефонував до поліції і попросив заарештувати Ранцеву. Після цього він, разом з охоронцем зі свого кабаре, поїхав до згаданого нічного клубу. Там працівник нічного клубу привів Ранцеву до нього. У своїх показаннях, які він згодом дав як свідок, М.А. повідомив (переклад):

«Коли [пані Ранцева] сіла в мою машину, вона зовсім ні на що не скаржилася і поводитися спокійно. Вона виглядала п'яною, і я лише сказав їй поїхати зі мною. Оскільки вона виглядала п'яною, у нас не було жодної розмови і взагалі вона зі мною не розмовляла».

19. М.А. привіз Ранцеву до центрального відділення поліції м. Лімасола, в якому перебували двоє чергових співробітників поліції. Він дав пояснення, в яких коротко виклав обставини прибуття Ранцевої на Кіпр, її працевлаштування та подальшого зникнення з квартири 19 березня 2001 року. У показаннях старшого чергового співробітника поліції, який вирішував питання, пов'язані з прибуттям цих осіб до відділення, повідомляється (переклад):

«28 березня 2001 року, десь біля 4 години ранку, [М.А.] виявив [пані Ранцеву] у нічному клубі «Титанік», ... він забрав і привіз її до відділення поліції, пояснивши, що пані Ранцева має нелегальний статус і що нам слід заарештувати її. Потім він ([М.А.]) поїхав (з відділення поліції)».

20. Після цього співробітники поліції зв'язалися з черговим співробітником паспортної служби, зателефонувавши йому додому, і попросили з'ясувати легальність імміграційного статусу пані Ранцевої. З'ясувавши це питання, він повідомив їх, що вона не значиться в базі даних осіб, оголошених у розшук. Він також повідомив, що в документах немає даних про надходження скарги М.А. від 19 березня

2001 року і що, у будь-якому випадку, особа не набуває нелегального статусу протягом 15 днів після подання відповідної скарги. Співробітник паспортної служби зателефонував до чергового міграційної служби поліції, і той дав вказівку не затримувати Ранцеву і зажадав, щоб о 7 ранку того самого дня її роботодавець, який несе за неї відповідальність, привіз її до їхнього Лімасольського офісу для подальшого розслідування. Співробітники поліції зателефонували до М.А. і сказали забрати Ранцеву. Відмова співробітників поліції заарештувати Ранцеву засмутила М.А., і він відмовився приїхати і забрати її. Співробітники поліції повідомили його, що в разі, якщо він не забере її, вони мали відпустити її згідно з отриманими ними вказівками. М.А. розсердився і сказав, що хоче поговорити з їхнім начальником. Співробітники поліції надали М.А. відповідний номер телефону. Потім начальник цих співробітників поліції повідомив їх, що М.А. приїде і забере Ранцеву. У своїх показаннях як свідки обидва співробітники поліції повідомили, що ознак нетверезого стану Ранцевої не було. Старший черговий співробітник повідомив (переклад):

«Пані Ранцева залишалася з нами. ... Вона робила макіяж і п'яною не виглядала. ... Приблизно о 5 годині 20 хвилин ранку ... мене повідомили, що приїхав [М.А.] і забрав її з собою».

21. Згідно з показаннями М.А. як свідка, забираючи Ранцеву з відділення поліції, він також забрав звідти її паспорт та інші документи, які передавав співробітникам поліції після прибуття з нею до відділення. Потім він привів Ранцеву у квартиру М.Р., працівника свого кабаре. Квартира, в якій М.Р. жив зі своєю дружиною, D.P., була двохповерховою зі входом, розташованим на п'ятому поверсі багатоквартирного будинку. За твердженням М.А., вони розмістили Ранцеву в кімнаті на другому поверсі квартири. У своїх показаннях у поліції він повідомив:

«Вона явно виглядала п'яною і, здавалося, не мала жодного наміру щось робити. Я не робив нічого такого, щоб позбавити її можливості вийти з кімнати у квартирі, в яку я її привіз».

22. М.А. повідомив, що М.Р. та його дружина пішли спати до своєї спальні на другому поверсі, а він сам залишився у вітальні і там заснув. Планування квартири не дозволяло вийти з квартири через вхідні двері не перетнувши вітальні.

23. М.Р. повідомив, що пішов з роботи (з Лімасольського кабаре «Зигос») приблизно о 3 годині 30 хвилин ранку і відправився до нічного клубу «Титанік», щоб щось випити. Коли він прибув туди, його повідомили, що в клубі перебуває дівчина (росіянка), яку вони шукали. Потім приїхав М.А. у супроводі охоронця з кабаре і попросив працівників «Титаніка» привести дівчину до виходу. Після цього М.А.,

Ранцева і охоронець сіли в машину М.А. і поїхали. Приблизно о 4 годині 30 хвилин ранку М.Р. повернувся додому і ліг спати. Близько 6 години ранку його дружина розбудила його і повідомила, що приїхав М.А. разом з Ранцевою і що вони перебуватимуть у них до відкриття відділу імміграційної служби. Потім він заснув.

24. D.P. пояснила, що М.А. привів Ранцеву в зазначену квартиру приблизно о 5 годині 45 хвилин ранку. Вона приготувала каву, а М.А. розмовляв з її чоловіком у вітальні. Потім М.А. попросив D.P. відвести Ранцеву у спальню, щоб вона відпочила. D.P. стверджувала, що Ранцева виглядала п'яною і не хотіла ані пити, ані їсти. Згідно з показаннями D.P., вона та її чоловік лягли спати десь о 6 годині ранку, тоді як М.А. залишився у вітальні. Згодом D.P. змінила свою початкову версію подій і почала стверджувати, що на момент прибуття М.А. разом з Ранцевою в її квартиру її чоловік спав. Вона пояснила, що боялася зізнатися, що сама відчинила двері квартири і пила каву з М.А.

25. Приблизно о 6 годині 30 хвилин ранку 28 березня 2001 року Ранцеву знайшли мертвою на вулиці під балконом квартири. На плечі у неї була її сумочка. Поліція виявила покривало, прив'язане до поручнів невеликого балкона кімнати на верхньому поверсі квартири, в якій залишили Ранцеву; під цим балконом був більший за розміром балкон на п'ятому поверсі.

26. М.А. стверджував, що він прокинувся о 7 годині ранку, щоб доставити Ранцеву до відділу імміграційної служби. Він окликнув D.P. і М.Р. і почув як D.P. говорить про поліцію, що прибула до їхнього будинку. Вони заглянули у спальню, але Ранцевої там не було. Вони виглянули з балкона і побачили внизу на вулиці тіло. Пізніше він дізнався, що це була Ранцева.

27. D.P. стверджувала, що її розбудив М.А., коли постукав у її двері, щоб повідомити, що Ранцевої немає в її кімнаті і що вони мають знайти її. Вона почала шукати її по всій квартирі і потім побачила, що двері на балкон в її спальні відчинені. Вона вийшла на балкон і, побачивши покривало, зрозуміла, що зробила Ранцева. Вона вийшла на другий балкон і побачила внизу на вулиці тіло, накрите білим простиралом і оточене співробітниками поліції.

28. М.Р. стверджував, що прокинувся від шуму десь о 7 годині ранку і побачив дружину в шоковому стані; від неї він дізнався, що Ранцева впала з балкона. Він рушив у вітальню, де побачив М.А. і кілька співробітників поліції.

29. У своїх показаннях від 28 березня 2001 року G.A. стверджував, що 28 березня 2001 року, приблизно о 6 годині 30 хвилин ранку, він курих на балконі, розташованому на першому поверсі будинку, в якому жили М.Р. і D.P. Він повідомив:

«Я побачив, що щось, як тінь, пролетіло прямо переді мною, падаючи зверху. Одразу після цього почув звук, як ніби щось вдарилося об землю ...Я сказав дружині, щоб викликала поліцію ...Перед тим, як я це побачив, я не чув нічого особливого і одразу після цього я не чув будь-яких голосів. Під час падіння вона не кричала. Було враження, що вона падала, перебуваючи в непритомному стані. ... Якщо (у квартирі на п'ятому поверсі) і була якась бійка, я все одно не зміг би почути це».

С. Розслідування і коронерське провадження в Республіці Кіпр

30. Згідно з повідомленням, яке Суд отримав від Уряду Кіпру, оригінали матеріалів розслідування вже знищено відповідно до внутрішніх нормативних документів, які вимагають знищення матеріалів справи зі спливом п'яти років, якщо у справі був висновок про відсутність ознак кримінального діяння в обставинах смерті. Матеріали справи були надані Суду Урядом Кіпру у вигляді копій всіх відповідних документів, за винятком службових доповідних записок.

31. Ці матеріали містять рапорт співробітника поліції, який керував розслідуванням події. У рапорті викладено основні обставини, встановлені за результатами судово-медичної експертизи і огляду місця події, і зазначено імена 17 свідків: М.А., М.Р. D.P., G.A., двох співробітників поліції, які чергували у Лімасольському відділенні поліції, чергового співробітника паспортної служби, восьми співробітників поліції, які прибули на місце події після падіння Ранцевої, судово-медичного експерта та лаборанта, який проводив аналізи крові і сечі.

32. У рапорті зазначено, що поліція прибула до будинку, про який йдеться, через кілька хвилин після дзвінка дружини G.A., невдовзі після 6 години 30 хвилин ранку. О 6 годині 40 хвилин місце події було ними блоковано і розпочато розслідування причин падіння Ранцевої. Вони зробили фотографії місця події, у тому числі фотографії кімнати у квартирі, де перебувала Ранцева, та фотографії балконів. Судово-медичний експерт прибув о 9 годині 30 хвилин і констатував смерть. Первісна судово-медична експертиза була проведена на місці події.

33. Того самого дня поліція допитала М.А., М.Р. і D.P., а також G.A. Також були допитані двоє співробітників поліції, які бачили М.А. і Ранцеву у Лімасольському відділенні поліції незадовго до смерті Ранцевої, та чергового співробітника паспортної служби (відповідні витяги з цих показань та їх стислий виклад наведено вище – в пунктах 17 – 29, в яких йдеться про обставини справи). Матеріали розслідування містять показання шести із восьми співробітників поліції, які прибули на місце події, в тому числі показання співробітника, який керував розслідуванням. Серед матеріалів немає протоколів, що свідчили б про відібрання показань у інших

працівників кабаре, в якому працювала Ранцева, або у жінок, разом з якими вона нетривалий час жила в одній квартирі.

34. Під час допиту М.А. як свідка 28 березня 2001 року, він передав поліції паспорт та інші документи Ранцевої. Після завершення допиту, підписавши свої показання, він додав пояснення стосовно її паспорту, згідно з якими Ранцева забрала свій паспорт і документи, коли пішла з квартири 19 березня 2001 року.

35. 29 березня 2001 року кіпрськими органами влади було проведено розтин. За результатами розтину було встановлено наявність у Ранцевої багатьох ушкоджень на тілі та ушкоджень внутрішніх органів. Було складено висновок, що ці ушкодження були наслідком її падіння і що саме падіння спричинило її смерть. З матеріалів не видно, коли саме заявника повідомили про результати розтину. За твердженнями заявника, йому не надали копію висновку за результатами розтину, і незрозуміло, чи інформували його про будь-які деталі цього висновку, які згодом були в стислому вигляді викладені у висновку за результатами коронерського розслідування.

36. 5 серпня 2001 року заявник, разом зі своїм адвокатом, відвідав Лімасольське відділення поліції і поговорив із співробітником поліції, у якого 28 березня 2001 року були Ранцева і М.А. Заявник попросив дозволу бути присутнім під час коронерського засідання у справі. Згідно з показаннями, датованими 8 липня 2002, які були відібрані згодом у цього співробітника поліції, під час зазначеного відвідання заявникові сказали в поліції, що його адвоката поінформують про дату коронерського засідання, яке мало відбутися в Лімасольському районному суді.

37. 10 жовтня 2001 року заявник надіслав заяву до Лімасольського районного суду, копії якої були ним також надіслані до Генеральної прокуратури Республіки Кіпр та консульства Російської Федерації в Республіці Кіпр. Він послався на запит з прокуратури Челябінської області від 8 жовтня 2001 року стосовно правової допомоги (див. пункт 48 нижче) і попросив надати йому можливість реалізувати своє право на ознайомлення з матеріалами справи до початку коронерського засідання, бути присутнім на ньому і вчасно поінформованим про дату такого засідання. Він також повідомив, що бажає подати до суду додаткові документи у встановленому порядку.

38. Коронерський розгляд справи було призначено на 30 жовтня 2001 року і, як свідчать згадані вище показання співробітника поліції, датовані 8 липня 2002 року (див. пункт 36 вище), про це негайно було поінформовано адвоката заявника. Проте ані вона (адвокат), ані заявник не з'явилися до районного суду на це засідання. Засідання у справі було відкладено до 11 грудня 2001 року і винесено постанову про те, що про нову дату засідання має бути поінформовано

посольство Російської Федерації для подальшого доведення її до відома заявника.

39. У листі, датованому 20 жовтнем 2001 року і надісланому факсом 31 жовтня 2001 року до Лімасольського районного суду, копії якого були також надіслані до Генерального прокурора Республіки Кіпр та консульства Російської Федерації в Республіці Кіпр, заявник просив, щоб лист з інформацією стосовно дати коронерського засідання було надіслано йому за адресою його нового місця проживання.

40. 11 грудня 2001 року заявник не з'явився до районного суду і коронерське засідання було відкладено до 27 грудня 2001 року.

41. 27 грудня 2001 року коронерське засідання відбулося в Лімасольському районному суді за відсутності заявника. У вердикті, винесеному того самого дня, суд зазначив, зокрема, таке (переклад):

«Приблизно о 6 годині 30 хвилин ранку [28 березня 2001 року] покійна, у спробі втекти зі згаданої вище квартири і за незрозумілих обставин, вистрибнула з балкона, внаслідок чого отримала травми, несумісні з життям...

Мій вердикт є таким: ПАНІ ОКСАНА РАНЦЕВА померла 28 березня 2001 року за обставин, що підпадають під ознаки нещасного випадку, у спробі втекти з квартири, в якій вона була гостею (*επιλοχέυεϊτο*).

Наявні у мене матеріали не містять доказів, які б свідчили про кримінальну відповідальність третьої особи за її смерть».

D. Подальші провадження в Республіці Кіпр і в Російській Федерації

42. Тіло Ранцевої перевезли до Росії 8 квітня 2001 року.

43. 9 квітня 2001 року заявник звернувся до Челябінського обласного бюро судово-медичних експертиз (далі – Челябінське бюро) з проханням провести розтин тіла. Він також звернувся до Федеральної служби безпеки Російської Федерації і Генеральної прокуратури з проханням розслідувати обставини смерті пані Ранцевої в Республіці Кіпр. 10 травня 2001 року Челябінське бюро склало висновок за результатами розтину.

44. Зокрема, в судово-медичному діагнозі зазначено таке (переклад надано):

«Травма від падіння з великої висоти, падіння на кілька поверхонь на різних рівнях, численні травми тіла, відкрита черепно-мозкова травма: численні фрагментарні осколкові переломи лицевої і мозкової частини черепа, численні розриви мембрани мозку з боку склепіння і основи черепа у ділянці передньої черепної ямки, крововиливи під м'які мозкові оболонки, крововиливи у м'які тканини, численні садна, великі ділянки вкриті саднами і рани на шкірі, виражена деформація голови у передньо-задньому напрямі, закрита тупа травма грудної клітки з ушкодженнями органів грудної порожнини..., забій легень по задній поверхні, перелом хребта в грудному відділі з повним розривом спинного мозку та його поздовжньо-поперечним зміщенням...

Алкогільна інтоксикація середньої тяжкості: вміст етилового спирту в крові становить 1,8 %, у сечі – 2,5 %».

45. У зазначеному висновку зазначалося таке:

«Колір і вигляд синців, саден і ран, а також крововиливів з однотипними морфологічними змінами в ушкоджених тканинах безперечно свідчать про те, що під час отримання цих травм вона була жива, а також про те, що вони були отримані незадовго до смерті, упродовж дуже короткого проміжку часу, одна за одною.

Під час судово-медичного дослідження трупу Ранцевої О.М. не було встановлено наявності ушкоджень, які з'являються внаслідок зовнішнього насильства, пов'язаного з використанням різних видів вогнепальної зброї, різних гострих предметів і знарядь, з дією фізичних і хімічних реагентів або природних факторів. ... Під час судово-хімічного дослідження крові і сечі, внутрішніх органів трупу не було виявлено будь-яких наркотичних, сильнодіючих чи токсичних речовин. Зазначені обставини виключають ймовірність того, що смерть Ранцевої О.М. була спричинена застосуванням вогнепальної чи холодної зброї, дією фізичних, хімічних і природних факторів, а також те, що вона могла настати внаслідок отруєння чи захворювання тих чи інших органів і систем. ...

Беручи до уваги локалізацію ушкоджень, їх морфологічні особливості, а також певні відмінності, виявлені під час морфологічного й гістологічного дослідження та реакції ушкоджених тканин, ми вважаємо, що в цьому конкретному випадку мала місце травма, отримана внаслідок падіння з великої висоти і спричинена так званим ступінчастим двохмоментним падінням на поверхні різних рівнів, під час якого первинне зіткнення тіла з перешкодою на останньому етапі падіння з великої висоти відбулося задньою частиною тіла (можливо, зі сковзанням), а вторинне зіткнення – передньою частиною тіла, головним чином – обличчям, з вираженою деформацією голови у передньо-задньому напрямі внаслідок ударно-компресійної дії...

Під час судово-хімічного дослідження трупу Ранцевої О.М. в її крові і сечі було виявлено етиловий спирт у концентрації (1,8 у крові і 2,5 у сечі), зажиттєвий вплив якої міг відповідати алкогільній інтоксикації середньої тяжкості з такими клінічними ознаками: значна емоційна нестабільність, порушення психіки та просторово-часової орієнтації».

46. 9 серпня 2001 року посольство Російської Федерації у Республіці Кіпр звернулося до начальника Лімасольського відділення поліції із запитом про надання копій матеріалів розслідування щодо смерті пані Ранцевої.

47. 13 вересня 2001 року заявник звернувся до прокурора Челябінської області з проханням надіслати від його імені до прокурора Республіки Кіпр клопотання про надання безоплатної правової допомоги, а також про звільнення від судових витрат, пов'язаних з проведенням додаткового розслідування обставин смерті його дочки на території Кіпру.

48. У листі від 11 грудня 2001 року заступник Генерального прокурора Російської Федерації повідомив Міністра юстиції Республіки Кіпр про те, що прокуратура Челябінської області провела

розслідування стосовно смерті пані Ранцевої, у тому числі судово-медичну експертизу. Відповідно до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах (далі – Конвенція про взаємну допомогу; див. пункти 175 – 178 нижче) та Договору між СРСР і Республікою Кіпр про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах 1984 року (далі – Договір про правову допомогу; див. пункти 179 – 185 нижче), він направив запит, датований 8 жовтня 2001 року, про надання правової допомоги з метою встановлення всіх обставин смерті пані Ранцевої та притягнення винних до відповідальності за законодавством Кіпру. До запиту було додано висновок органів влади Російської Федерації щодо основних обставин справи; незрозуміло, як було отримано цей висновок, і яке розслідування самостійно проводили органи влади Російської Федерації, якщо воно взагалі проводилося.

49. У висновку зазначено, зокрема, таке (переклад надано):

«Співробітники поліції відмовилися заарештувати Ранцеву О.М., оскільки вона мала право перебувати на території Кіпру без права працювати протягом 14 днів, тобто до 2 квітня 2001 року. Тоді пан [М.А.] запропонував затримати Ранцеву О.М. до ранку як особу в стані алкогольного сп'яніння. Їй відмовили, оскільки, як свідчать пояснення, надані співробітниками поліції, Ранцева О.М. виглядала тверезою, поводитися пристойно, робила макіяж. 28 березня 2001 року, о 5 годині 30 хвилин ранку, М.А. та особа, відомостей про яку немає, забрали Ранцеву О.М. з районного відділення поліції і відвезли її на квартиру [D.P.] ..., де поїли, а потім, о 6 годині 30 хвилин ранку, замкнули Ранцеву О.М. в мансардній кімнаті на 7-му поверсі зазначеного будинку».

50. У запиті приверталася особлива увага до висновку, підготовленого експертами Челябінського бюро судово-медичних експертиз, про те, що падіння Ранцевої О.М. включало два зіткнення тіла з перешкодами: спочатку задньою частиною і потім передньою частиною тіла. При цьому зазначалося, що цей висновок суперечив висновку, отриманому за результатами кіпрської судово-медичної експертизи, згідно з яким смерть Ранцевої О.М. була спричинена її падінням обличчям донизу. Далі в запиті зазначено:

«Можна припустити, що під час падіння з балкону потерпіла кричала від жаху. Однак це суперечить матеріалам розслідування, що містять показання мешканця будинку, лоджія якого на другому поверсі знаходиться внизу під цим балконом: він стверджував, що під час падіння вниз на асфальт тіло було безмовним...».

51. На завершення у висновку підсумовується:

«Судячи з того, що було повідомлено слідчим пану Ранцеву М.М., розслідування було завершено висновком, що смерть Ранцевої О.М. настала за незрозумілих і невстановлених обставин, які потребують додаткового розслідування».

52. Отже, відповідно до Договору про правову допомогу прокурор Челябінської області просив провести додаткове розслідування

обставин смерті Ранцевої, щоб встановити причину смерті та усунути розбіжності в наявних доказах; встановити і допитати осіб, які мають яку-небудь інформацію щодо обставин її смерті; дослідити дії кожної з відповідних сторін з точки зору можливості висунення обвинувачень у вбивстві і/або викраденні та незаконному позбавленні свободи – зокрема, провести таке дослідження стосовно М.А.; повідомити заявника про матеріали розслідування; надати органам влади Російської Федерації копії остаточних рішень судових органів у справі про смерть пані Ранцевої; надати заявникові безоплатну правову допомогу та звільнити його від судових витрат.

53. 27 грудня 2001 року до Міністерства юстиції Республіки Кіпр надійшов лист з Російської Федерації з проханням від імені заявника порушити кримінальну справу за фактом смерті пані Ранцевої, залучити заявника до провадження як потерпілого та надати йому безоплатну правову допомогу.

54. 16 квітня 2002 року посольство Російської Федерації у Республіці Кіпр передало до Міністерства юстиції та правопорядку Республіки Кіпр запити від Генеральної прокуратури Російської Федерації, датовані 11 грудня і 27 грудня 2001 року, про надання правової допомоги у зв'язку зі смертю пані Ранцевої, складені відповідно до Договору про правову допомогу.

55. 25 квітня 2002 року Генеральна прокуратура Російської Федерації повторно звернулася із запитом про порушення кримінальної справи за фактом смерті пані Ранцевої і повторно передала клопотання заявника про залучення його до провадження як потерпілого (з метою надання йому можливості подати додаткові докази), а також його клопотання про надання йому безоплатної правової допомоги. Вона просила Уряд Республіки Кіпр повідомляти про будь-яку нову інформацію та прийняті рішення у справі.

56. 25 листопада 2002 року заявник звернувся до відповідних органів Російської Федерації з клопотанням визнати його потерпілим у справі про смерть його дочки і повторив своє прохання про надання правової допомоги. Це прохання було передано Генеральною прокуратурою Російської Федерації до Міністерства юстиції Республіки Кіпр.

57. У листі від 27 грудня 2002 року, адресованому Міністерству юстиції Республіки Кіпр, заступник Генерального прокурора Російської Федерації привернув увагу кіпрської сторони до докладного клопотання заявника про порушення кримінальної справи за фактом смерті його дочки та надання правової допомоги в Республіці Кіпр, яке було раніше передано до органів влади Республіки Кіпр відповідно до Конвенції про взаємну допомогу та Договору про правову допомогу. У листі було зазначено, що відповідної інформації не надходило, і виражено прохання надати відповідь.

58. 13 січня 2003 року посольство Російської Федерації надіслало лист до Міністерства закордонних справ Республіки Кіпр з проханням якомога скоріше надати відповідь на запит російської сторони про надання правової допомоги у зв'язку зі смертю пані Ранцевої.

59. У листах від 17 і 31 січня 2003 року Генеральна прокуратура Російської Федерації привернула увагу до того факту, що від кіпрської сторони так і не надійшла відповідь на запити російської сторони про надання правової допомоги, і повторила зміст цих запитів.

60. 4 березня 2003 року Міністерство юстиції Республіки Кіпр повідомило Генерального прокурора Російської Федерації про те, що запит російської сторони вже належним чином опрацьований правоохоронними органами Республіки Кіпр. До повідомлення були додані лист начальника поліції та повідомлення поліції від 8 липня 2002 року про відвідання заявником Лімасольського відділення поліції у серпні 2001 року.

61. 19 травня 2003 року посольство Російської Федерації надіслало лист до Міністерства закордонних справ Республіки Кіпр з проханням якомога скоріше надати відповідь на запит російської сторони про надання правової допомоги у зв'язку зі смертю пані Ранцевої.

62. 5 червня 2003 року Генеральна прокуратура Російської Федерації надіслала ще один запит відповідно до Договору про правову допомогу. Вона просила провести додаткове розслідування обставин смерті пані Ранцевої, оскільки якість вердикту від 27 грудня 2001 року була незадовільною. Зокрема, увагу було привернуто до того, що, незважаючи на незрозумілі обставини інциденту та визнання факту спроби пані Ранцевої втекти з квартири, в якій її утримували, у вердикті не згадувалося про розбіжності між показаннями відповідних свідків і не було детально викладено висновки, отримані за результатами розтину, проведеного органами влади Кіпру.

63. 8 липня 2003 року посольство Російської Федерації надіслало лист до Міністерства закордонних справ Республіки Кіпр з проханням надати в терміновому порядку відповідь на попередні запити російської сторони.

64. 4 грудня 2003 року Уповноважений з прав людини Російської Федерації направив скаргу заявника про неналежне реагування кіпрської сторони до Омбудсмана Республіки Кіпр.

65. 17 грудня 2003 року, у відповідь на запит російської сторони (див. пункт 52 вище) Міністерство юстиції Республіки Кіпр направило до Генерального прокурора Російської Федерації ще одне повідомлення кіпрської поліції, датоване 17 листопада 2003 року. Це повідомлення, складене одним із співробітників поліції, які прибули на місце події 28 березня 2001 року, містило короткі відповіді на запитання, поставлені російською стороною. У ньому знову вказувалося на те, що свідки були допитані і показання відібрані. При

цьому наголошувалося, що під час коронерського розслідування були взяті до уваги всі наявні докази. Далі в повідомленні було зазначено таке (переклад):

«Приблизно о 6 годині 30 хвилин ранку 28 березня 2001 року покійна вийшла на балкон своєї кімнати через балконні двері, спустилася вниз на балкон нижнього поверху квартири за допомогою покривала, яке вона прив'язала до захисних поручнів балкона. На плечі у неї була її сумочка. Звідти, маючи намір вчинити втечу, вона, тримаючись за захисні алюмінієві поручні балкона, хотіла спуститися на балкон квартири поверхом нижче. За невідомих обставин вона впала вниз, внаслідок чого отримала травми, несумісні з життям».

66. У повідомленні зазначалося, що причина, з якої пані Ранцева покинула квартиру 19 березня 2001 року, невідома, але за результатами розслідування встановлено (переклад):

«... що покійна не хотіла, щоб її вислали з Кіпру і, оскільки її роботодавець знаходився біля виходу з квартири, в якій вона була гостею, вона вирішила піти на ризик – спробувати втекти, перелізши через балкон, внаслідок чого впала на землю і миттєво померла».

67. З приводу критичних зауважень стосовно кіпрського висновку за результатами розтину та стверджуваних розбіжностей між даними судових експертиз, у документі повідомлялося, що ці зауваження були передані до кіпрського судово-медичного експерта, який проводив розтин. Його відповідь була такою: його власні висновки достатні і ніяка додаткова інформація не потрібна. Нарешті, в повідомленні знову вказувалося на те, що за результатами коронерського розслідування складено висновок про відсутність ознак кримінальної відповідальності за смерть пані Ранцевої.

68. У листі від 17 серпня 2005 року посол Російської Федерації в Республіці Кіпр звернувся із запитом про надання додаткової інформації про засідання у справі, яке, очевидно, було призначено на 14 жовтня 2005 року, і знову нагадав про клопотання заявника про надання безоплатної правової допомоги. Міністерство юстиції Республіки Кіпр надіслало відповідь факсом від 21 вересня 2005 року, повідомивши, що Лімасольський районний суд не в змозі відшукати будь-яких посилок щодо засідання у справі, призначеного на 14 жовтня 2005 року, і попросив російську сторону уточнити свій запит.

69. 28 жовтня 2005 року заявник звернувся до органів влади Російської Федерації з проханням допитати двох молодих росіянок, які раніше працювали разом з пані Ранцевою в Лімасольському кабаре, а тепер живуть у Росії і можуть дати свідчення про сексуальну експлуатацію, що там мала місце. 11 листопада 2005 року він знову звернувся з таким проханням. Органи влади Російської Федерації відповіли, що такі показання можуть бути відібрані лише після отримання відповідного доручення від органів влади Кіпру.

70. У листі від 22 грудня 2005 року, адресованому Міністерству юстиції Республіки Кіпр, Генеральна прокуратура Російської Федерації попросила кіпрську сторону надати свіжу інформацію про нове коронерське розслідування за фактом смерті пані Ранцевої, а також роз'яснити порядок оскарження рішень кіпрських судів. У листі зазначалося, що, згідно з наявною інформацією, засідання, призначене на 14 жовтня 2005 року, було відкладено через відсутність показань громадян Росії, які працювали в кабаре разом з пані Ранцевою. Лист завершувався запевненням про надання сприяння з боку російської сторони в разі звернення Республіки Кіпр із запитом про правову допомогу в цілях отримання додаткових доказів.

71. У січні 2006 року, за твердженням заявника, Генеральний прокурор Республіки Кіпр підтвердив адвокату заявника свою готовність відновити розслідування після того, як будуть отримані додаткові дані, що свідчать про вчинення злочину.

72. 26 січня 2006 року посольство Російської Федерації надіслало лист до Міністерства юстиції Республіки Кіпр з проханням надати свіжу інформацію щодо відкладеного засідання, яке було призначене на 14 жовтня 2005 року. Міністерство юстиції надіслало відповідь факсом 30 січня 2006 року, в якій підтвердило, що ані Лімасольський районний суд, ані Верховний Суд Республіки Кіпр не мають протоколу такого засідання, і попросило додаткового уточнення конкретного змісту запиту стосовно засідання, про яке йдеться.

73. 11 квітня 2006 року Генеральна прокуратура Російської Федерації надіслала лист Міністерству юстиції Республіки Кіпр з проханням надати свіжу інформацію щодо відкладеного засідання і повторила своє запитання стосовно порядку оскарження судових рішень у Республіці Кіпр.

74. 14 квітня 2006 року в листі, надісланому російській стороні, Генеральний прокурор Республіки Кіпр повідомив, що не бачить підстав для направлення до російської сторони доручення щодо відібрання показань у двох громадян Росії, вказаних заявником. Якщо ці особи перебувають на території Республіки Кіпр, тоді показання у них може відібрати кіпрська поліція, а якщо вони в Росії, органам влади Російської Федерації не потрібна згода органів влади Республіки Кіпр на їх допит.

75. 26 квітня 2006 року Міністерство юстиції Республіки Кіпр надіслало відповідь Генеральній прокуратурі Російської Федерації, повторивши своє прохання надати додаткову інформацію щодо відкладеного засідання, про яке стверджувалося в листі російської сторони.

76. 17 червня 2006 року Генеральна прокуратура Російської Федерації надіслала лист Генеральному прокурору Республіки Кіпр, в якому нагадала про очікування відповіді на свої запити про

відновлення розслідування за фактом смерті пані Ранцевої та про надання інформації про перебіг судового провадження у цій справі.

77. 22 червня і 15 серпня 2006 року заявник знову звертався до органів влади Російської Федерації з проханням допитати двох росіянок.

78. 17 жовтня 2006 року Міністерство юстиції Республіки Кіпр підтвердило Генеральній прокуратурі Російської Федерації, що коронерське провадження у справі про смерть пані Ранцевої завершилося 27 грудня 2001 року і що встановленою причиною її смерті є нещасний випадок. У листі зазначалося:

«Це рішення оскаржено не було через відсутність додаткових доказів».

79. 25 жовтня 2006 року, 27 жовтня 2006 року, 3 жовтня 2007 року і 6 листопада 2007 року заявник звертався до органів влади Російської Федерації з повторними клопотаннями про відібрання показань у згаданих двох російських жінок.

II. ДОКУМЕНТИ ЩОДО СТАНОВИЩА «АРТИСТОК» НА КІПРІ

А. Доповідь Омбудсмана Республіки Кіпр, підготовлена на підставі посадових повноважень (*ex officio*) 24 листопада 2003 року, про режим в'їзду і працевлаштування іноземних жінок як артисток в розважальних закладах на Кіпрі

80. У листопаді 2003 року Омбудсман Республіки Кіпр оприлюднила доповідь про «артисток» на Кіпрі. У вступі вона пояснила причини появи такого документу так (всі цитати наведено з перекладу цієї доповіді, наданого Урядом Кіпру):

«Ураховуючи обставини, за яких [Оксана] Ранцева втратила своє життя і беручи до уваги подібні справи, які набули розголосу у зв'язку з фактами насильства стосовно іноземних жінок, що прибувають на Кіпр працювати «артистками», або фактами їх загибелі, я вирішила на підставі своїх посадових повноважень провести відповідне розслідування...».

81. Стосовно конкретних обставин справи пані Ранцевої вона зазначила таке:

«16 березня 2001 року, після проходження процедури імміграційного оформлення, вона почала працювати. Через три дні по тому вона покинула кабаре і місце, де вона жила, з причин, які так і не було встановлено. Її роботодавець повідомив про це відділ імміграційної служби в м. Лімасолі. Однак поліція не оголосила [Оксану] Ранцеву в розшук, і з яких причин – також невідомо».

82. Вона також додала:

«Так і невідомо, чому поліція розпорядилася, щоб роботодавець [Оксани Ранцевої] забрав її з поліційного відділення, замість того, щоб відпустити її, адже не було ані ордеру на її арешт, ані постанови про її вислання з країни».

83. У доповіді Омбудсмана наведено історичний контекст працевлаштування молодих іноземних жінок як артисток кабаре і зазначено при цьому, що на Кіпрі слово «артистка» вже стало синонімом слова «повія». У доповіді пояснюється, що з середини 1970-х років тисячі молодих жінок легально в'їхали в Республіку Кіпр, щоб працювати артистками, але насправді виявилось, що вони працюють повіями в одному з багатьох кабаре на Кіпрі. З початку 1980-х років органи влади докладають зусиль для того, щоб запровадити суворіший режим імміграційного контролю, який би забезпечував ефективний моніторинг та приборкання цього «відомого і загальновизнаного явища – працевлаштування жінок, які прибули на Кіпр, артистками». Однак цілий ряд запропонованих відповідних заходів запроваджено не було через спротив з боку директорів кабаре та агентів з працевлаштування артисток.

84. У доповіді Омбудсмана зазначається, що в 1990-х роках ринок проституції на Кіпрі почав поповнюватися переважно жінками з країн колишнього Радянського Союзу. Вона дійшла висновку про те, що:

«Протягом зазначеного періоду спостерігалось певне покращення ситуації із запровадженням цих заходів та проведенням відповідної політики. Водночас стан вирішення проблеми сексуальної експлуатації, торгівлі людьми та втягнення жінок в тенета системи сучасного рабства не покращився».

85. Стосовно умов, в яких живуть і працюють артистки, у доповіді повідомляється:

«Жінки, які приїжджають до країни працювати артистками, у переважній своїй масі походять з незаможних сімей і є вихідцями з пострадянських країн. Більшість з них освічені. ... Справжніх артисток серед них мало. Як правило, вони знають про те, що їх примушуватимуть займатися проституцією. Однак їм не завжди відомо про умови, в яких їм доведеться працювати. Є також випадки, коли іноземні жінки, що прибувають до Кіпру, уявляють собі, що працюватимуть офіціантками чи танцівницями і лише щось питимуть зі своїми клієнтами («консумація»). Втім, силою і погрозами їх примушують до виконання реальних умов їхньої роботи... Іноземних жінок, які не витримують такого тиску, їхні роботодавці примушують з'явитися у районний відділ імміграційної служби і заявити під надуманим приводом про своє бажання розірвати свій контракт і виїхати з Кіпру...

Таким чином, роботодавці можуть швидко замінити їх іншими артистками...

Від моменту свого в'їзду в Республіку Кіпр і до свого від'їзду іноземні артистки перебувають під постійним наглядом і охороною з боку своїх роботодавців. Після закінчення роботи їм не дозволяють йти туди, куди вони хочуть. Навіть є серйозні скарги у зв'язку з випадками, коли артисток замикали на деякий час в помешканнях, де вони жили. Крім того, роботодавці артисток чи агенти з працевлаштування забирають у артисток їхні паспорти та інші особисті документи і тримають їх у себе. Тих, хто відмовляється коритися, карають

насильницькими методами або штрафують, що, як правило, означає позбавлення відсотків, отриманих обслуговуванням напоями, «консумацією» або комерційним сексом. Звичайно, ці суми включено в підписані артистками контракти.

...

За звичай, артистки поселяються в тих однозіркових або беззіркових готелях, квартирах чи будинках для приїжджих, розташованих поблизу або над кабаре, власники яких є агентами з працевлаштування артисток або власниками відповідного кабаре. Такі місця постійно охороняються. В одній кімнаті, за звичай, живуть три-чотири жінки. Згідно з довідками, наданими поліцією, багато з цих будинків перебувають у незадовільному стані і не мають достатнього санітарно-технічного обладнання.

...Нарешті, слід зауважити, що вже на момент прибуття до Кіпру іноземні артистки виявляються обтяженими боргами – наприклад, необхідністю покриття витрат на переїзд, сплати комісійних, нарахованих агентом з працевлаштування, який привіз артисток до Кіпру, або комісійних, нарахованих агентом, який завербував їх в їхній країні тощо. Таким чином, це змушує їх працювати за будь-яких умов, щоб, принаймні, сплатити свої борги». *(наведено без виносок)*

86. Щодо вербування жінок у країнах походження, у доповіді зазначено:

«Вербування жінок на роботу до Кіпру здійснюється, як правило, місцевими агентами з працевлаштування артисток у взаємодії з їхніми колегами в інших країнах згідно з відповідними домовленостями між ними. Багатьох з таких артисток, які пропрацювали не більше шести місяців на Кіпрі, відправляють до Лівану, Сирії, Греції або Німеччини». *(наведено без виносок)*

87. Омбудсман зауважила, що кількість скарг, яка надходить до поліції від жертв торгівлі людьми, є незначною.

«Згідно з поясненням поліції, те, що такі скарги надходять у невеликій кількості, обумовлено страхом, який відчувають артистки з огляду на погрози з боку їхнього вербувальника позбавити їх життя».

88. Далі вона зауважила, що заходи із забезпечення безпеки потерпілих, які звернулися зі скаргами, є недостатніми. Незважаючи на надання їм дозволу працевлаштуватися в іншому місці, від них вимагають продовжувати працювати в подібному закладі. Тому їхнім колишнім роботодавцям нескладно встановити їхнє місцезнаходження.

89. На завершення Омбудсман зазначила:

«Торгівля людьми набуває жакливого поширення в усьому світі. Торгівля людьми стосується не лише сексуальної експлуатації інших осіб, але також експлуатації їхньої праці в умовах рабства і підневільного стану...

Зазначене в цій доповіді вказує на те, що протягом останніх двадцяти років Кіпр є не лише країною призначення, але й країною транзиту, де систематично здійснюється постачання жінок на ринок проституції. Крім того, з доповіді випливає, що така проблема є, значною мірою, наслідком терпимого ставлення до неї з боку імміграційних органів, яким добре відомо про те, що відбувається насправді.

Політика, що проводилася в питаннях надання дозволів на в'їзд і працевлаштування в розважальних і видовищних закладах, призвела до того, що тисячі іноземних жінок, не захищених запобіжними гарантіями, законно в'їхали до країни для того, щоб незаконно працювати артистками. Зазнаючи різних форм тиску і примусу з боку своїх роботодавців, більшість таких жінок змушені займатися проституцією в умовах, що спричиняють страждання, у зв'язку з чим порушуються основоположні права людини, такі як право на особисту свободу та людську гідність». (наведено без виносок)

90. Хоча існуюча нормативно-правова база для боротьби з торгівлею людьми та сексуальною експлуатацією оцінена в доповіді Омбудсмана як задовільна, вона все-таки зазначила, що в напрямку реалізації наміченої політики не вжито жодних практичних заходів, і зауважила:

«...Ті чи інші відомства і служби, які займаються вирішенням цієї проблеми, часто виявляються непоінформованими і такими, що не мають належної підготовки для цього, або ігнорують такі свої обов'язки, передбачені законом...».

В. Витяги з доповіді від 12 лютого 2004 року, підготовленої Комісаром Ради Європи з прав людини за результатами візиту в Республіку Кіпр у червні 2003 року (CommDH(2004)2)

91. Комісар Ради Європи з прав людини відвідав Кіпр у червні 2003 року і у своїй доповіді від 12 лютого 2004 року за результатами візиту зачепив питання про торгівлю жінками на Кіпрі. Зокрема, у доповіді зазначено:

«29. Зовсім не важко зрозуміти, як сталося, що Кіпр, з таким його значним рівнем економічного й туристичного розвитку, перетворився на великий приймальний центр у Східно-Середземноморському регіоні, куди спрямований потік жертв цієї торгівлі. Адже поширенню цього явища сприяла сама відсутність імміграційної політики і недосконалість відповідного законодавства».

92. Стосовно існуючого нормативно-правового регулювання цих питань на Кіпрі (див. пункти 127 - 131 нижче) комісар зауважив:

«30. Органи влади прореагували, запровадивши відповідне нормативно-правове регулювання. Законом 2000 року (№ 3(I), 2000) було встановлено належний правовий режим подолання проблеми торгівлі людьми та сексуальної експлуатації дітей. Згідно з цим законом дії, які – за Конвенцією про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами – кваліфікуються як такі, що мають ознаки торгівлі людьми, а також інші визначені законом дії подібного характеру є злочином, що карається 10 роками позбавлення волі; але, якщо потерпілій особі ще не виповнилося 18 років, строк покарання збільшується до 15 років. Дії, які кваліфікуються як сексуальна експлуатація караються 15 роками позбавлення волі. У разі вчинення такого злочину особами з оточення потерпілої особи або особами, під владою чи впливом яких перебуває потерпіла особа, міра покарання становить 20 років

позбавлення волі. Згідно з положеннями статті 4, використання дітей для виготовлення і продажу порнографічних матеріалів є злочином. Стаття 7 передбачає надання, у розумних межах, державної допомоги потерпілим від експлуатації; така допомога включає виділення коштів на харчування, тимчасове житло, медичні витрати та на психіатричну допомогу. Стаття 8 ще раз підтверджує право на отримання відшкодування, наголошуючи на тому, що суд може покарати підсудного, зобов'язавши його відшкодувати шкоду в розмірі, визначеному з врахуванням ступеня експлуатації або ступеня примусу, який здійснювався підсудним стосовно потерпілої особи. Іноземний робітник, який перебуває на Кіпрі на законних підставах і є потерпілим від експлуатації, може звернутися до органів влади з питань пошуку іншої роботи до спливу строку дії первинного дозволу на роботу (стаття 9). Нарешті, Рада міністрів, відповідно до статті 10, призначає потерпілим опікуна-представника, основні обов'язки якого полягають у консультуванні і наданні їм відповідної допомоги, розгляді скарг про експлуатацію, вжиття заходів для притягнення винних до відповідальності, а також виявлення прогалин у законі та подання рекомендацій щодо їх усунення».

93. Щодо практичних заходів, комісар зазначив:

«31. На практиці Уряд докладає зусиль для захисту жінок, які звернулися зі скаргою стосовно своїх роботодавців – таким жінкам надається дозвіл залишатися в країні для подання доказів на підтвердження своїх скарг. У деяких випадках подальше перебування таких жінок на Кіпрі протягом розслідування їхніх скарг фінансується за рахунок державних коштів».

94. Водночас він піддав критиці невжиття органами влади заходів з подолання проблеми надмірного напливу молодих іноземних жінок з наміром працювати в кіпрських кабаре:

«32. Однак, окрім каральних заходів, для подолання цієї проблеми можна було б запровадити й превентивні заходи. Як було визнано самими органами влади, кількість молодих жінок, які прибувають на Кіпр працювати артистками нічних клубів, є цілком непропорційною до чисельності населення острова».

**С. Витяги з наступної доповіді (від 26 березня 2006 року)
Комісара Ради Європи з прав людини про прогрес,
досягнутий у виконанні його рекомендацій
(CommDH(2006)12)**

95. 26 березня 2006 року Комісар Ради Європи з прав людини оприлюднив доповідь за результатами оцінки прогресу, досягнутого Урядом Кіпру в процесі виконання рекомендацій, наведених в попередній доповіді комісара.

...

100. Доповідь містить такі висновки:

«57. Торгівля людьми є однією з найбільш нагальних і складних проблем у сфері прав людини, які стоять перед державами-членами Ради Європи і, у тому числі, перед Кіпром. Існує очевидний ризик, що молоді жінки, які прибувають на Кіпр за візою «артистки», можуть стати жертвами торгівлі людьми або згодом зазнати жорстокого поводження чи примусу. Таких жінок офіційно

вербують на роботу танцівницями кабаре, але водночас від них часто очікується й робота в якості повій. Оскільки вони, зазвичай, є вихідцями з країн з нижчим рівнем життя, ніж на Кіпрі, вони можуть опинитися в уразливому становищі, будучи не в змозі відхилити вимоги своїх роботодавців чи клієнтів. Існуючий порядок – коли заяву про надання дозволу на в'їзд і роботу подає від імені жінки-заявниці власник відповідного закладу – як правило, ставить цю жінку в залежність від її роботодавця чи агента з працевлаштування і збільшує ризик її потрапляння в тенета торгівців людьми.

58. Комісар закликає органи влади Кіпру виявляти особливу пильність, здійснюючи моніторинг ситуації та дбаючи про те, щоб порядок видачі віз «артисток» не використовувався в цілях торгівлі людьми чи примусової проституції. У цьому контексті комісар нагадує про гідну наслідування реакцію органів влади Люксембургу на подібне занепокоєння, яке було висловлене в його доповіді стосовно цієї країни, та скасування ними візового режиму для артисток кабаре. Зміни, потрібні в існуючій практиці, могли б, принаймні, полягати у запровадженні положення, яке б зобов'язувало жінок самих звертатися із заявами про надання відповідних віз і передбачало вручення цим жінкам – якщо це можливо, перед їхнім в'їздом до країни – відповідного інформаційного буклету.

59. Комісар схвалює нову загальнонаціональну програму протидії торгівлі людьми як перший крок у напрямі вирішення цієї проблеми і закликає Міністерство внутрішніх справ забезпечити її повне виконання. Новий закон щодо торгівлі людьми, одразу після його прийняття, також відіграватиме важливу роль. Слід вітати й ті різноманітні заходи реагування на цю проблему, які впроваджує поліція – наприклад, створення управління з попередження і протидії торгівлі людьми.

60. Для забезпечення дотримання прав осіб, які стали жертвами торгівлі людьми, необхідно, щоб органи влади були спроможними виявляти таких потерпілих і направляти їх до спеціалізованих установ, які можуть надати їм притулок і захист, а також відповідну підтримку. Комісар закликає органи влади Кіпру й далі забезпечувати підготовку працівників поліції з питань виявлення потерпілих від торгівлі людьми і направлення їх до відповідних установ та пропонує органам влади залучати в цю сферу співробітників поліції жіночої статі. Також слід налагоджувати ефективнішу партнерську взаємодію з неурядовими організаціями. Комісар висловлює сподівання на якнайшвидше відкриття притулку в Лімасолі».

D. Витяги з доповіді від 12 лютого 2008 року, підготовленої Комісаром Ради Європи з прав людини за результатами візиту в Республіку Кіпр 7-10 липня 2008 року (CommDH(2004)36)

101. Комісар з прав людини нещодавно оприлюднив ще одну доповідь, цього разу – за результатами свого візиту в Республіку Кіпр у липні 2008 року. У доповіді йдеться про перебіг вирішення питань, пов'язаних з подоланням проблеми торгівлі людьми, і на самому початку наголошується на тому, що торгівля жінками з метою їх подальшої експлуатації становить серйозну проблему в багатьох

європейських країнах, у тому числі й на Кіпрі. Далі в доповіді зазначено таке:

«33. Ще в 2003 році Уповноважена з прав людини (Омбудсмен) заявила, що Кіпр асоціюється з торгівлею жінками, будучи як країною призначення, так і країною транзиту і що більшість таких жінок змушують шантажем і примусом надавати сексуальні послуги. У 2008 році острів і далі залишається територією, до якої спрямовується з метою комерційної сексуальної експлуатації великий потік жінок, що потрапили в тенета торгівців людьми, з Філіппін, Росії, Молдови, Угорщини, України, Греції, В'єтнаму, Узбекистану та Домініканської Республіки. Згідно з повідомленнями, жінок частково або повністю позбавляють заробітної плати, примушують здати свої паспорти і під примусом змушують надавати сексуальні послуги клієнтам. Більшість з цих жінок позбавлені можливості вільного пересування, змушені відпрацьовувати набагато більше робочого часу, ніж це передбачено нормативними документами, жити в жахливих умовах, в ізоляції та під суворим контролем.

34. Вербування жінок для виїзду до Кіпру здійснюється торгівцями людьми, переважно, завдяки так званим візам для «артисток» або працівників «індустрії розваг», яким за такими візами надається дозвіл протягом трьох місяців працювати в таких закладах, у тому числі в нічних клубах і барах, або завдяки туристичним візам, за якими жінки залучаються до роботи в будинках розпусти, замаскованих під приватні домоволодіння... Заяву про надання такого дозволу цим жінкам подає власник відповідного закладу, що в більшості випадків є так званим «кабаре».

35. За результатами дослідження, проведеного Середземноморським інститутом гендерних досліджень (MIGS), було підготовлено доповідь про торгівлю людьми, яку було оприлюднено в жовтні 2007 року. Згідно з наведеними в цій доповіді даними, щорічно на острів прибувають приблизно 2 000 іноземних жінок, які отримують короткострокові дозволи на роботу «артистками» в кабаре або «розважальних закладах». Протягом 20-річного періоду (з 1982-го до 2002-го року) кількість кабаре на острові значно зросла – на 111 %. ...

36. Під час свого візиту комісар дізнався, що зараз в Республіці Кіпр функціонують приблизно 120 таких закладів, в кожному з яких працюють десь від 10 до 15 жінок...». *(наведено без виносок)*

102. Комісар зазначив, що Уряд прийняв комплексний закон з протидії торгівлі людьми, який визначає всі форми торгівлі людьми як кримінальну діяльність, встановлює покарання за сексуальну експлуатацію у вигляді позбавлення волі строком до 20 років, передбачає заходи захисту і підтримки стосовно потерпілих (див. пункт 127 – 131 нижче). Він також відвідав новий державний притулок, який функціонує з листопада 2007 року, і ця установа та професійна віддача, продемонстрована її працівниками, справили на нього враження. Щодо тверджень про корупцію в поліції, у доповіді зазначено таке:

«42. Комісар отримав запевнення, що випадки стверджуваної корупції в поліції, пов'язаної з торгівлею людьми, є поодинокими. Органи влади поінформували Комісара про те, що вже проводилося розслідування у трьох

дисциплінарних справах, пов'язаних з торгівлею людьми/проституцією: в одній з них провадження завершилося зняттям обвинувачень і в двох інших розслідування триває досі. Крім того, у 2006 році співробітника поліції, обвинуваченого у вчиненні злочину, пов'язаного з торгівлею людьми, було засуджено до 14 місяців позбавлення волі і згодом звільнено зі служби».

103. Стосовно діючого на Кіпрі режиму видачі жінкам дозволів на роботу артистками у доповіді містяться такі висновки:

«45. Комісар повторює, що торгівля жінками з метою сексуальної експлуатації є нагальною і складною проблемою у сфері прав людини, з якою зіткнулися цілий ряд держав-членів Ради Європи і, зокрема, Кіпр. Звичайно, парадоксом є те, що, незважаючи на зусилля, яких докладає влада Кіпру на законодавчому рівні для подолання проблеми торгівлі людьми і відображення в загальнонаціональній програмі протидії торгівлі людьми її готовності до подальших дій у цьому напрямі, видача нею дозволів так званим артисткам кабаре та ліцензій на діяльність таких закладів триває й далі. Хоча на папері ці дозволи видаються тим жінкам, які займатимуться певним видом артистичної діяльності, на практиці виявляється, що від багатьох з цих жінок, якщо не більшості, очікується робота в якості повій.

46. Через існування дозволів на роботу «артистками» правоохоронні органи опиняються в ситуації, коли їм дуже важко довести факт примусу і торгівлі людьми та вжити ефективних заходів для протидії цьому явищу. Отже, цей вид дозволу можна вважати таким, що суперечить заходам, здійснюваним з метою протидії торгівлі людьми, або, принаймні, позбавляє їх ефективності.

47. Тому Комісар висловлює жаль з того приводу, що практика використання дозволів на роботу «артистками» існує досі, незважаючи на раніше висловлену урядом готовність скасувати її. Видається, що вручення спеціальних інформаційних буклетів жінкам, які в'їжджають до країни, маючи такий дозвіл, є малоефективним заходом, навіть незважаючи на те, що жінка має прочитати і підписати буклет у присутності посадової особи.

48. Комісар закликає органи влади Кіпру скасувати існуючу практику використання дозволів на роботу «артистками» кабаре...».

...

Е. Доповідь про торгівлю людьми, підготовлена Державним департаментом США в червні 2008 року

105. У своїй доповіді 2008 року Державний департамент США зазначив таке:

«Кіпр є країною призначення, до якої торгівці людьми з метою комерційної сексуальної експлуатації спрямовують великий потік завербованих жінок з Філіппін, Росії, Молдови, Угорщини, України, Греції, В'єтнаму, Узбекистану та Домініканської Республіки. У більшості випадків вербування жінок для виїзду до Кіпру здійснюється торгівцями людьми обманним шляхом – за допомогою дозволів на роботу «артистками» в закладах «індустрії розваг» або туристичних віз, за якими жінки залучаються до роботи в будинках розпусти, замаскованих під приватні домоволодіння».

106. У доповіді підсумовується, що Кіпр не надав доказів того, що з минулого року він посилив свої зусилля з протидії серйозним формам торгівлі людьми.

107. Доповідь містить такі рекомендації для Уряду Кіпру:

«завершити виконання планів зі скасування практики використання дозволів на роботу артистками, яка є добре відомим каналом торгівлі людьми, або зі значного обмеження такої практики; запровадити стандартні робочі методики із забезпечення захисту і допомоги потерпілим, що перебувають у новому притулку для жертв торгівлі людьми; розробити і розпочати комплексну компанію, спрямовану на зниження попиту на торгівлю людьми і націлену конкретно на клієнтів та більш широку публіку, для того, щоб обмежити поширення неправильних уявлень про торгівлю людьми та індустрію розваг; виділяти більше ресурсів для підрозділу з боротьби з торгівлею людьми; підвищити якість судового переслідування за торгівлю людьми, щоб забезпечувати засудження торгівців людьми судом та призначення їм відповідного покарання».

III. П. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

A. Кіпр

1. Витяги з Конституції

108. Стаття 7 Конституції Республіки Кіпр гарантує право на життя та фізичну недоторканість.

109. Стаття 8 передбачає, що ніхто не може бути підданий катуванню або нелюдському чи такому, що принижує його гідність, покаранню чи поведженню.

110. Стаття 9 гарантує, що:

«Кожен має право на гідні умови життя та соціальне забезпечення. Гарантії захисту прав робітників і допомоги бідним та система соціального страхування передбачені законом.

111. Стаття 10 – у частині, застосовній до цієї справи – передбачає:

«1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.

2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю...»

112. Пункт 1 статті 11 передбачає, що кожна особа має право на свободу та особисту безпеку. Згідно з пунктом 2 статті 11 ніхто не може бути позбавлений свободи інакше як у випадках, передбачених пунктом 1 статті 5 Конвенції, та в порядку, встановленому законом.

2. Заяви на в'їзд, проживання та надання дозволів на роботу артистками

а. Порядок, чинний на час подій у справі

113. У 2000 році Департамент цивільної реєстрації та міграції дав таке визначення терміну «артистка»:

«будь-яка іноземна особа, що бажає приїхати до Кіпру, щоб працювати в кабаре, музикально-танцювальному закладі або в іншому нічному розважальному закладі, яка досягла 18-річного віку».

114. Згідно зі статтею 20 глави 105 закону про іноземців Рада міністрів має право видавати нормативні акти, що регулюють питання в'їзду іноземців, моніторингу імміграції та пересування іноземців, надання гарантій стосовно іноземців, що мають дозволи, а також питання визначення розміру відповідних зборів. Незважаючи на існування таких повноважень, на час подій у справі питання в'їзду на Кіпр для роботи в якості артистки кабаре регулювалися рішеннями чи інструкціями міністра внутрішніх справ, співробітників імміграційної служби та начальників департаментів відповідного міністерства.

115. Згідно з порядком, запровадженим у 1987 році, заяви про надання дозволу на в'їзд, тимчасове проживання та роботу мали подаватися потенційним роботодавцем (директором кабаре) та агентом з працевлаштування з доданням трудового договору, в якому чітко визначено умови, погоджені між сторонами, та фотокопій відповідних сторінок паспорта артистки. Агентам з працевлаштування також необхідно було подати гарантійний лист банку на суму 10 000 кіпрських фунтів (приблизно 17 000 євро) на покриття можливих витрат на репатріацію. Директору кабаре необхідно було подати гарантійне зобов'язання від банку щодо сплати 2 500 кіпрських фунтів (приблизно 4 200 євро) на покриття витрат на репатріацію, відповідальність у зв'язку з чим брав на себе цей директор кабаре.

116. Після виконання всіх умов видавався дозвіл на в'їзд та тимчасове проживання, чинний протягом п'яти днів. Після прибуття до країни артистка мала пройти різні медичні обстеження на СНІД та інші інфекційні та заразні захворювання. У разі подання задовільних результатів їй видавався дозвіл на тимчасове проживання та роботу, чинний протягом трьох місяців. Дію такого дозволу можна було продовжити ще на три місяці. Було передбачено певне обмеження щодо кількості артисток, які могли працевлаштуватися в одному кабаре.

117. Щоб не допустити ситуацій, коли артисток примушують виходити разом з клієнтами з кабаре, від артисток вимагалось бути присутніми в приміщенні кабаре з 9 години вечора до 3 години ранку, навіть якщо вистава за їхньою участю тривала лише одну годину. Відсутність через хворобу мала бути засвідчена довідкою лікаря. У разі нез'явлення артистки на роботу або інших порушень нею

трудового договору, директор кабаре мав повідомити про це відділ імміграційної служби. Невиконання цієї умови могло привести до вислання артистки з країни з покриттям витрат на її репатріацію за рахунок гарантійної суми, внесеної директором кабаре згідно з банківською гарантією. У разі засудження агента з працевлаштування артисток за злочини, пов'язані з проституцією, видача йому дозволів на в'їзд артисток припинялася.

б. Інші події, що мають стосунок до справи

118. У 1986 році, у зв'язку з надходженням повідомлень про залучення артисток до проституції, начальник поліції запропонував створити спеціальний комітет, який би аналізував, чи відповідає та чи інша артистка, що має намір в'їхати на Кіпр, встановленим кваліфікаційним вимогам при вирішенні питання про надання їй візи «артистки». Однак цього так і не було зроблено. Було створено комітет з більш обмеженим колом повноважень, але з часом його роль поступово послаблювалася.

119. Згідно з порядком, запровадженим у 1987 році, до заяви про надання дозволу на в'їзд необхідно було додати документи, що підтверджують відповідну артистичну підготовку. Однак у грудні 1987 року дію цієї вимоги було призупинено на невизначений строк за вказівкою тодішнього Генерального директора Міністерства внутрішніх справ.

120. У 1990 році, у зв'язку із занепокоєнням тим фактом, що агенти з працевлаштування артисток водночас є власниками або директорами кабаре, або власниками помешкань, в яких живуть їхні артистки, Департамент цивільної реєстрації та міграції попередив всіх таких агентів, що з 30 червня 1990 року власникам кабаре вже не дозволено одночасно виконувати функції агентів з працевлаштування артисток. Від них зажадали повідомити органи влади про те, яку з цих двох видів діяльності вони мають намір здійснювати. Крім того, було збільшено розмір банківської гарантії: з 10 000 до 15 000 кіпрських фунтів для агентів з працевлаштування артисток і з 2 500 до 10 000 кіпрських фунтів для директорів кабаре. Проте ці заходи так і не було запроваджено через спротив з боку агентів з працевлаштування артисток і директорів кабаре. Єдине, що було змінено – це розмір банківської гарантії, який для директорів кабаре було збільшено з 2 500 до 3 750 кіпрських фунтів (приблизно 6 400 євро).

...

4. Торгівля людьми

127. Правове регулювання питань, пов'язаних з торгівлею людьми, було запроваджено в Республіці Кіпр законом № 3(1) (2000 року) про

протидію торгівлі людьми та сексуальній експлуатації дітей. Частина 1 статті 3 закону забороняє:

«а. Сексуальну експлуатацію дорослих осіб з метою отримання прибутку, якщо:

i. вона здійснюється за допомогою застосування сили, насильства чи погроз; або

ii. шляхом обману; або

iii. шляхом зловживання владою чи за допомогою інших методів тиску, застосовуваного у спосіб, що не залишає даній особі іншого реального й розумного вибору, окрім як підкоритися тиску чи жорсткому поводженню;

b. торгівлю дорослими людьми з метою отримання прибутку та в цілях сексуальної експлуатації в умовах, зазначених у підпункті "а" вище;

c. сексуальну експлуатацію неповнолітніх осіб або жорстоке поводження з ними;

d. торгівлю неповнолітніми особами з метою їх сексуальної експлуатації або жорсткого поводження з ними».

128. Стаття 6 передбачає, що згода потерпілої особи не є обставиною, що звільнює від відповідальності за злочин, пов'язаний з торгівлею людьми.

129. Згідно з пунктом 1 статті 5 особа, визнана винною в торгівлі дорослими людьми з метою сексуальної експлуатації, може бути засуджена до позбавлення волі до десяти років або штрафу в розмірі 10 000 кіпрських фунтів або до цих обох мір покарання. У разі, якщо потерпілою є дитина, можливий строк покарання позбавленням волі збільшується до п'ятнадцяти років, а розмір штрафу – до 15 000 кіпрських фунтів. Пункт 2 статті 3 передбачає суворіше покарання у певних випадках, коли:

«для цілей цієї статті існує кровне споріднення з потерпілою особою або відносини спорідненості до третього ступеня та будь-які інші відносини потерпілої особи з особою, яка внаслідок свого становища справляє вплив і здійснює владу над потерпілою особою, у тому числі її відносини з опікуном, вихователями, адміністрацією гуртожитку чи реабілітаційного будинку, в'язницями або іншими подібними установами та іншими особами, які займають подібне становище або виконують подібні функції, що становлять зловживання владою або інший вид примусу:

a. особа, дії якої суперечать положенням підпунктів "а" і "b" статті 1, вчинює злочин і підлягає засудженню до п'ятнадцяти років позбавлення волі;

b. особа, дії якої суперечать положенням підпунктів "c" і "d" статті 1, вчинює злочин і підлягає засудженню до дванадцяти років позбавлення волі».

130. Стаття 7 покладає на державу обов'язок забезпечувати захист потерпілих від торгівлі людьми шляхом надання їм відповідної допомоги, в тому числі – шляхом надання притулку, медичної та психіатричної допомоги.

131. Згідно зі статтями 10 і 11 Рада міністрів може призначити «опікуна-представника потерпілих», який має здійснювати такі функції: надавати потерпілим консультації, юридичну допомогу і рекомендації; розглядати й розслідувати скарги щодо експлуатації; дбати про надання потерпілим медичної допомоги та безпечного місця проживання; вживати заходів для притягнення винних до відповідальності; вживати заходів з реабілітації потерпілих, забезпечення їм можливості нового працевлаштування або повернення на Батьківщину; а також виявляти прогалини в законі про боротьбу з торгівлею людьми.

Хоча на момент оприлюднення доповіді Омбудсмана Республіки Кіпр у 2003 році опікун був призначений (див. пункти 80 – 90 вище), його роль залишалася теоретичною і жодної програми щодо забезпечення захисту потерпілих розроблено не було.

В. Росія

1. Юрисдикція згідно з Кримінальним кодексом Російської Федерації

132. Статті 11 і 12 Кримінального кодексу Російської Федерації визначають сферу територіального застосування кримінального права Російської Федерації. Статтею 11 встановлено, що юрисдикція Російської Федерації поширюється на злочини, вчинені на її території. Пункт 3 статті 12 передбачає, що юрисдикція Російської Федерації стосовно злочинів, вчинених поза межами Російської Федерації особами, які не є громадянами Росії, обмежується випадками, коли злочин спрямований проти інтересів Російської Федерації, та випадками, передбаченими міжнародним договором.

...

IV. МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ТА ІНШІ МАТЕРІАЛИ, ЩО МАЮТЬ СТОСУНОК ДО СПРАВИ

...

2. Практика Міжнародного кримінального трибуналу у справах колишньої Югославії

142. У першій справі, що стосувалася визначення поневолення в контексті сексуальної експлуатації як злочину проти людяності (рішення у справі «Прокурор проти Кунарача, Вуковича та Ковача» (*Prosecutor v. Kunarac, Vukovic and Kovac*) від 12 червня 2002 року), Міжнародний кримінальний трибунал у справах колишньої Югославії зауважив, що:

«117. ...Традиційне поняття рабства, визначення якого міститься в Конвенції про рабство 1926 року і яке часто називають «системою рабської праці» (*chattel slavery*), з часом еволюціонувало і тепер охоплює різні сучасні форми рабства, які також ґрунтуються на здійсненні тих чи інших або всіх атрибутів права власності. У разі потрапляння в умови цих різних сучасних форм рабства над потерпілим не здійснюються права власності в тому непомірному обсязі, який асоціюється з «системою рабської праці», але у всіх випадках, внаслідок здійснення тих чи інших або всіх правомочностей, властивих праву власності, відбувається певний підрив правосуб'єктності; у випадку «системи рабської праці» такий підрив є більш значним, але різниця полягає лише в ступені підриву...».

143. Трибунал дійшов висновку, що:

«119. ... відповідь на питання про те, чи є певне явище формою поневолення, залежить від дії факторів або ознак поневолення, [серед яких] є такі: “здійснення контролю за пересуваннями особи, контролю за її фізичним середовищем, психологічного контролю, заходів із запобігання чи стримування її від втечі, застосування сили, погрози застосування сили чи примусу, тривалість поневолення, здійснення виняткових прав, жорстоке поводження і зловживання, контроль статевого життя та примусова праця”. Отже, неможливо навести вичерпний перелік всіх сучасних форм рабства, які тепер охоплює більш широке визначення цього поняття...».

...

В. Торгівля людьми

1. Перші договори у сфері протидії торгівлі людьми

146. Перший міжнародний договір, спрямований на боротьбу з торгівлею людьми – Міжнародна угода про боротьбу з торгівлею білими рабниками – було прийнято в 1904 році. Після неї, у 1910 році, була прийнята Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею білими рабниками. Згодом, у 1921 році, Ліга Націй прийняла Конвенцію про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми, положення якої були потім підкріплені в Міжнародній конвенції 1933 року про боротьбу з торгівлею повнолітніми жінками. Конвенція 1949 року про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами об'єднала документи, що були прийняті раніше, під егідою Організації Об'єднаних Націй.

2. Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок

147. Конвенцію про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (далі – Конвенція CEDAW) було прийнято в 1979 році Генеральною Асамблеєю ООН. Росія ратифікувала конвенцію CEDAW 23 січня 1981 року, а Кіпр приєднався до неї 23 липня 1985 року.

148. Стаття 6 конвенції CEDAW передбачає:

«Держави-учасниці вживають усіх відповідних заходів, у тому числі законодавчого характеру, щоб покласти край всім видам торгівлі жінками та експлуатації проституції жінок».

3. Палермський протокол

149. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та покарання за неї (далі – Палермський протокол), що доповнює Конвенцію ООН про боротьбу з міжнародною організованою злочинністю (2000 року), був підписаний Республікою Кіпр 12 грудня 2000 року і Російською Федерацією – 16 грудня 2000 року. Він був ратифікований ними 26 травня 2004 року і 6 серпня 2003 року, відповідно. В його преамбулі зазначено:

«Оголошуючи, що забезпечення ефективного попередження та протидії торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, потребує комплексного міжнародного підходу до цієї проблеми в країнах походження, транзиту і призначення, що включає вжиття заходів із запобігання такій торгівлі, покарання торгівців людьми та захисту жертв такої торгівлі, у тому числі шляхом захисту їхніх міжнародно визнаних прав».

150. Пункт «а» статті 3 визначає «торгівлю людьми» як:

«здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичай, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів».

151. Пункт «б» статті 3 передбачає, що згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію, про яку йдеться в підпункті «а» цієї статті, не береться до уваги, якщо було використано будь-який із заходів впливу, зазначених у підпункті «а».

152. Стаття 5 зобов'язує держави:

«запроваджувати необхідні законодавчі чи інші заходи для визнання злочинами діянь, зазначених у статті 3 цього Протоколу, якщо їх вчинено навмисно».

153. Допомогу жертвам торгівлі людьми та їхній захист передбачає стаття 6.

...

155. У статті 10 наголошується на необхідності здійснення ефективного обміну інформацією між відповідними органами влади та забезпечення відповідної підготовки працівників правоохоронних органів та імміграційної служби.

...

6 Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16 травня 2005 року (Збірник міжнародних договорів Ради Європи (CETS) № 197)

160. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (далі – Конвенція про протидію торгівлі людьми) була підписана Республікою Кіпр 16 травня 2005 року і ратифікована 24 жовтня 2007 року. Стосовно Кіпру вона набрала чинності 1 лютого 2008 року. Російською Федерацією конвенція ще не підписана. Конвенція про протидію торгівлі людьми вже підписана 41 державою-членом Ради Європи і 26 з них вже також її ратифікували.

161. У пояснювальній записці до Конвенції про протидію торгівлі людьми наголошується, що в Європі торгівля людьми є на сьогодні серйозною проблемою, яка становить загрозу правам людини і основоположним цінностям демократичного суспільства. Далі в записці зазначено таке:

«Торгівля людьми зі своїми тенетами-пастками, в які заманюють її жертв, є сучасною формою загальносвітової работоргівлі, що існувала в давньому минулому. При цьому з людьми поводяться як з товаром, який купляється і продається, і залучається до примусової праці, як правило, в секс-індустрії, але також, наприклад, й у сільськогосподарському секторі, легальних або нелегальних підприємствах з потогінною організацією праці, за мізерну платню або взагалі без неї. Жертвами торгівлі людьми, здебільшого, виявляються жінки, але чоловіки також іноді потерпають від торгівлі людьми. Крім того, серед таких жертв є багато молодих людей, а іноді й дітей. З відчаю і безвихідності перед перспективою животіння всі вони потрапляють у жорна експлуатації і ненажерливості.

Для того, щоб стратегія боротьби з торгівлею людьми була ефективною, вона має ґрунтуватися на міждисциплінарному підході, який охоплює превентивні заходи, заходи із забезпечення захисту прав людини стосовно жертв торгівлі людьми та притягнення винних у ній до відповідальності, будучи водночас спрямованою на гармонізацію у державі відповідного законодавства та забезпечення однакового та ефективного застосування відповідних законів».

162. У Преамбулі Конвенції про протидію торгівлі людьми зазначається, зокрема, таке:

«уважаючи, що торгівля людьми є порушенням прав людини та порушенням гідності й недоторканості людини;

уважаючи, що наслідком для жертв торгівлі людьми може бути рабство;

уважаючи, що головними цілями повинні бути дотримання прав жертв, захист жертв та заходи з боротьби з торгівлею людьми;

...»

163. Стаття 1 передбачає, що цілями Конвенції про протидію торгівлі людьми є запобігання торгівлі людьми й боротьба з нею, захист прав людини стосовно жертв торгівлі людьми, розробка комплексних засад забезпечення захисту та допомоги жертвам і

свідкам, а також ефективне розслідування та кримінальне переслідування торгівців людьми.

164. У пункті «а» статті 4 відтворено визначення поняття «торгівлі людьми», що міститься в Палермському протоколі, а у пункті «б» статті 4 – положення Палермського протоколу про недопустимість посилення на те, що жертва торгівлі людьми дала згоду на експлуатацію (див. пункти 150 - 151 вище).

165. Стаття 5 вимагає від держав вживати заходів з попередження торгівлі людьми і передбачає, зокрема, таке:

«1. Кожна Сторона вживає заходів для встановлення або посилення національної координації між різними органами, відповідальними за запобігання торгівлі людьми та боротьбу з нею.

2. Кожна Сторона запроваджує та/або посилює ефективну політику й програми запобігання торгівлі людьми за допомогою таких засобів, як: дослідження, інформування, інформаційно-просвітницькі та освітні компанії, соціальні та економічні ініціативи і навчальні програми, зокрема для осіб, уразливих з погляду торгівлі людьми, та для фахівців, які вирішують питання, пов'язані з протидією торгівлі людьми.

...»

...

167. У статті 10, яка передбачає заходи щодо підготовки відповідних фахівців та взаємодії, зазначено:

«1. Кожна Сторона – з метою створення умов для виявлення жертв торгівлі людьми з належним урахуванням особливого становища потерпілих жінок і дітей – комплектує свої компетентні органи особами, що мають відповідну підготовку і кваліфікацію в питаннях попередження та протидії торгівлі людьми, виявлення її жертв і допомоги їм, у тому числі дітям, і забезпечує співпрацю між різними органами, а також між ними та організаціями, що надають відповідну підтримку...

2. Кожна Сторона запроваджує необхідні законодавчі чи інші заходи для виявлення жертв торгівлі людьми і, у разі необхідності, взаємодіє в цих питаннях з іншими Сторонами та організаціями, що надають відповідну підтримку. Кожна Сторона гарантує, що в разі, якщо компетентні органи мають достатні підстави для підозри, що особа стала жертвою торгівлі людьми, тоді вислання такої особи з її території не допускатиметься, допоки компетентними органами не буде завершено процедуру визнання цієї особи потерпілою від злочину за статтею 18 цієї Конвенції, а також гарантує отримання цієї особою допомоги, передбаченої пунктами 1 і 2 статті 12.

...»

...

169. Статті 18 – 21 вимагають від держав криміналізувати певні види діяльності:

...

172. Пункт 1 статті 31 зачіпає питання юрисдикції і вимагає від держави запроваджувати необхідні законодавчі чи інші заходи для поширення юрисдикції на злочин, факт вчинення якого встановлено згідно з Конвенцією про протидію торгівлі людьми, якщо цей злочин вчинено:

«а. на її території; або

...

d. одним з її громадян чи особою без громадянства, постійне місце проживання якої знаходиться на її території, якщо відповідне діяння підлягає покаранню за кримінальним законом, діючим на території, де було вчинено це діяння, або якщо такий злочин вчинено поза межами територіальної юрисдикції тієї чи іншої держави;

е. стосовно одного з її громадян».

173. Держави можуть залишати за собою право не застосувати правила юрисдикції, викладені у підпунктах «d» і «e» пункту 1 статті 31, або застосувати їх лише певних випадках чи за певних умов.

174. Згідно зі статтею 32 між державами має підтримуватися якнайширша співпраця, здійснювана згідно з положеннями цієї Конвенції та з дотриманням відповідних міжнародних і регіональних угод з метою:

«– запобігання і протидії торгівлі людьми;

– захисту жертв торгівлі людьми і надання їм допомоги;

– проведення розслідувань або проваджень у справах стосовно злочинів, факт вчинення яких встановлено згідно з цією Конвенцією».

С. Взаємна правова допомога

1. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20 травня 1959 року (Збірник міжнародних договорів Ради Європи (CETS) № 30) (далі – Конвенція про взаємну допомогу)

175. Конвенція про взаємну допомогу була підписана Республікою Кіпр 27 березня 1996 року. 24 лютого 2000 року вона була ратифікована, а 24 травня 2000 року набрала чинності. Російська Федерація підписала цю Конвенцію 7 листопада 1996 року і ратифікувала її 10 грудня 1999 року. 9 березня 2000 року вона набрала чинності стосовно Російської Федерації.

176. Стаття 1 покладає на договірні сторони зобов'язання:

«надавати одна одній, відповідно до положень цієї Конвенції, якнайширшу взаємну допомогу у кримінальному переслідуванні правопорушень, покарання

яких, на момент прохання про надання допомоги, підпадає під юрисдикцію судових органів запитуючої Сторони».

177. Стаття 3 передбачає таке:

«1. Запитувана Сторона виконує, у передбачений її законодавством спосіб, будь-які судові доручення, які стосуються кримінальної справи і які надсилаються їй судовими органами запитуючої Сторони з метою отримання показань свідків або передачі речових доказів, протоколів чи документів.

2. Якщо запитуюча Сторона бажає, щоб свідки або експерти дали показання під присягою, вона звертається з таким конкретним проханням, і запитувана Сторона виконує таке прохання, якщо законодавство запитуваної Сторони не забороняє цього».

178. Стаття 26 дозволяє державам укласти двосторонні угоди про взаємну допомогу з метою доповнення положень Конвенції про взаємну допомогу.

2. Договір між СРСР і Республікою Кіпр про правову допомогу у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 19 січня 1984 року (далі – Договір про правову допомогу)

179. Стаття 2 Договору про правову допомогу (ратифікованого Російською Федерацією після розпаду СРСР) встановлює для обох сторін загальне зобов'язання надавати одна одній правову допомогу в цивільних і кримінальних справах відповідно до положень цього Договору.

180. Стаття 3 встановлює, в якому обсязі має надаватися правова допомога за Договором, і передбачає таке:

«Правова допомога в цивільних і кримінальних справах охоплює допомогу з таких питань: вручення і пересилання документів, надання інформації про чинне законодавство та судову практику, виконання окремих процесуальних дій, передбачених законодавством запитуваної Договірної Сторони і, зокрема, допит сторін у справі, обвинувачених, підсудних, свідків та експертів, а також визнання та виконання судових рішень у цивільних справах, порушення кримінальних справ та екстрадиція осіб, які вчинили злочини».

...

V. ОДНОСТОРОННЯ ДЕКЛАРАЦІЯ УРЯДУ РЕСПУБЛІКИ КІПР

186. У листі від 10 квітня 2009 року Генеральний прокурор Республіки Кіпр повідомив Суд про таке:

«Просимо взяти до уваги, що Уряд бажає подати односторонню декларацію з метою вирішення питань, порушених у заяві. На підставі односторонньої декларації Уряд просить Суд вилучити заяву з реєстру справ відповідно до статті 37 Конвенції».

187. У доданій до листа односторонній декларації, у частині, що стосується справи, зазначено:

«... а) Уряд висловлює жаль у зв'язку з рішенням, прийнятим співробітниками поліції 28 березня 2001 року, не відпускати дочку заявника, але передати її під нагляд [М.А.], від якого вона намагалася втекти. Уряд визнає, що згадане вище рішення порушило позитивне зобов'язання держави перед заявником та його дочкою, яке випливає зі статті 2 Конвенції, а саме – зобов'язання з вжиття запобіжних заходів для захисту дочки заявника від злочинних дій іншої особи.

б) Уряд визнає, що поліційне розслідування у цій справі було неефективним щодо питання про те, чи зазнала дочка заявника нелюдського або такого, що принижувало її гідність, поводження перед своєю смертю. Уряд визнає, що таким чином мало місце порушення з його боку процесуального зобов'язання за статтею 3 Конвенції, оскільки не було проведено належного та ефективного розслідування питання про те, чи зазнала дочка заявника нелюдського або такого, що принижувало її гідність, поводження перед своєю смертю.

с) Уряд визнає, що мало місце порушення з його боку позитивних зобов'язань стосовно заявника та його дочки, які випливають зі статті 4 Конвенції, оскільки не було вжито заходів для з'ясування, чи була дочка заявника жертвою торгівлі людьми та/або чи зазнала вона сексуальної або будь-якої іншої експлуатації.

д) Уряд визнає, що те, як поставилися до дочки заявника у відділенні поліції 28 березня 2001 року, вирішивши не відпускати її, але передати під нагляд [М.А.], незважаючи на відсутність будь-яких підстав для позбавлення її свободи, суперечить вимогам пункту 1 статті 5 Конвенції.

е) Уряд визнає, що мало місце порушення з його боку права заявника на реальний доступ до суду у зв'язку з невстановленням фактичного та ефективного діалогу між відповідними органами (тобто Міністерством юстиції та правопорядку і поліцією) та заявником стосовно коронерського провадження та будь-яких інших можливих засобів юридичного захисту, якими міг би скористатися заявник.

3. З огляду на зазначене вище, Уряд нагадує, що Рада Міністрів виконала рекомендацію Генерального прокурора – Уповноваженого Уряду, а саме призначила 5 лютого 2009 року трьох незалежних слідчих у кримінальній справі, яким доручено розслідувати:

а) обставини смерті дочки заявника та встановити, чи несе будь-яка особа, орган влади Республіки або співробітник поліції кримінальну відповідальність за її смерть,

б) обставини її працевлаштування та перебування на Кіпрі, разом з питанням про можливе застосування до неї нелюдського або такого, що принижувало її гідність, поводження чи покарання і/або залучення її в торгівлю людьми та/або сексуальну чи іншу експлуатацію (співробітниками поліції, органами влади Республіки чи третіми особами), на порушення відповідних законів Республіки, чинних на час подій у справі, і

с) чи мали місце стосовно неї будь-які інші незаконні дії (з боку співробітників поліції, органів влади Республіки чи третіх осіб), на порушення відповідних законів Республіки, чинних на час подій у справі.

4. Уряд знову привертає увагу до того, що ці слідчі незалежні від поліції (перший слідчий є головою незалежного органа з розслідування заяв і скарг на дії поліції, другий – працівник зазначеного органа, а третій – практикуючий адвокат з досвідом у галузі кримінального права). Уряд нагадує, що слідчі вже розпочали розслідування.

5. З огляду на це та враховуючи конкретні обставини цієї справи, Уряд готовий виплатити заявникові компенсацію на загальну суму 37 300 (тридцять сім тисяч триста) євро (на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, а також судових та інших витрат). На думку Уряду, така сума становитиме адекватну сатисфакцію і достатнє відшкодування за шкоду, заподіяну внаслідок порушень, про які йдеться, і це відшкодування є, таким чином, прийнятним за своїм розміром у цій справі. Якщо Суд все-таки вирішить, що зазначена вище сума не є адекватною сатисфакцією і достатнім відшкодуванням, Уряд готовий виплатити заявникові як справедливую сатисфакцію будь-яку іншу запропоновану Судом суму відшкодування...»

ЩОДО ПРАВА

I. ЗАСТОСУВАННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 37 КОНВЕНЦІЇ

188. Пункт 1 статті 37 Конвенції передбачає можливість вилучення заяви Судом з реєстру справ і у частині, застосовній до цієї справи – встановлює:

«1. Суд може на будь-якій стадії провадження у справі прийняти рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо обставини дають підстави дійти висновку:

...

b) що спір уже вирішено; або

c) що на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим.

Проте Суд продовжує розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

...»

A. Доводи, подані до Суду

1. Уряд Республіки Кіпр

189. Уряд Республіки Кіпр послався на те, що в разі успішного досягнення дружнього врегулювання у справі Суд може вилучити заяву з реєстру справ з огляду на односторонню декларацію, дійшовши висновку про існування – як це зазначено в підпункті «с» пункту 1 статті 37 Конвенції – «будь-якої іншої підстави», яка виправдовує рішення Суду про припинення розгляду заяви. Посилаючись на зміст односторонньої декларації і триваюче на національному рівні розслідування обставин смерті пані Ранцевої (див. пункт 187 вище), Уряд Республіки Кіпр зауважив, що вимоги підпункту «с» пункту 1 статті 37 Конвенції повністю дотримано.

...

В. Оцінка Суду

1. Загальні принципи

193. Суд зауважує передусім, що одностороння декларація стосується лише Республіки Кіпр. З боку Російської Федерації односторонньої декларації не надходило. Отже, Суд має визначити, чи є підстави для вилучення заяви лише в частині, що стосується скарг, спрямованих проти органів влади Кіпру.

194. Суд нагадує, що за певних обставин вилучення заяви з реєстру (або її частини) відповідно до пункту 1 статті 37 на підставі односторонньої декларації Уряду-відповідача може бути доцільним, навіть якщо заявник бажає продовження розгляду справи. Вирішення питання про доцільність цього в тій чи іншій конкретній справі залежить від того, чи надає відповідна одностороння декларація достатні підстави для висновку про те, що повага до прав людини, гарантованих Конвенцією, не вимагає від Суду продовжувати розгляд заяви (пункт 1 статті 37, останнє речення; див. також, зокрема, рішення у справі «Тахсін Акар проти Туреччини» (*Tahsin Acar v. Turkey*) (попереднє заперечення) [GC], № 26307/95, п. 75, ECHR 2003-VI; та у справі «Радосшевська-Закосьцельна проти Польщі» (*Radoszewska-Zakościelna v. Poland*), № 858/08, п. 50, від 20 жовтня 2009 року).

195. При цьому мають ураховуватися такі фактори як характер заявлених скарг, наявність у заяві питань, аналогічних питанням, які вже вирішені Судом у попередніх справах, характер і масштаб заходів, вжитих Урядом-відповідачем у контексті виконання рішень, винесених Судом у будь-якій з таких попередніх справ, а також наслідки цих заходів для даної справи. Значущим може бути й те, чи є обставини справи предметом спору між сторонами і, якщо це так, наскільки глибокими є розбіжності між ними та наскільки вагомими з точки зору доказів *prima facie* є доводи сторін щодо обставин справи. Також може бути враховано й те, чи містить подана Урядом одностороння декларація будь-яке визнання Урядом стверджуваних фактів порушення Конвенції і, якщо так, в якому обсязі ним це визнається, а також в який спосіб Уряд має намір забезпечити відповідну сатисфакцію заявникові. Що стосується такої сатисфакції, у випадках, коли існує можливість усунути наслідки стверджуваного порушення і Уряд-відповідач заявляє про готовність зробити це, наявність такого наміру (забезпечити відповідну сатисфакцію) найімовірніше вважатиметься необхідною умовою для цілей вилучення заяви з реєстру справ, а Суд при цьому, як правило, залишає за собою право поновити заяву в реєстрі справ, як це передбачено пунктом 2 статті 37 Конвенції і пунктом 5 правила 44 Регламенту Суду (див. згадане вище рішення у справі Тахсіна Акара, п. 76).

196. Наведений вище перелік факторів, що підлягають врахуванню в цьому контексті, не є вичерпним. Зрозуміло, що кожній справі, в залежності від її конкретних обставин, може з'явитися необхідність урахування якихось додаткових факторів при оцінці односторонньої декларації для цілей пункту 1 статті 37 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі Тахсіна Акара, п. 77).

197. Нарешті, Суд повторює, що його рішення у справах, розпочатих за поданими до нього заявами, служать не лише меті вирішення цих справ, але також, у більш загальному сенсі, меті роз'яснення, захисту та розвитку норм, встановлених Конвенцією, і таким чином сприяють дотриманню державами зобов'язань, які вони взяли на себе як Договірні Сторони (див. рішення у справах: «Ірландія проти Сполученого Королівства» (*Ireland v. the United Kingdom*) від 18 січня 1978 року, п. 154, серія А, № 25; «Гуццарді проти Італії» (*Guzzardi v. Italy*) від 6 листопада 1980 року, п. 86, серія А, № 39; та «Карнер проти Австрії» (*Karner v. Austria*), № 40016/98, п. 26, ECHR 2003-IX). Хоча основне призначення системи Конвенції полягає в забезпеченні засобу правового захисту конкретній особі, вона також має забезпечувати вирішення питань на засадах суспільного порядку і спільного інтересу, сприяючи при цьому підвищенню загальних стандартів захисту прав людини та поширенню прецедентної практики із захисту прав людини серед спільноти держав-учасниць Конвенції (див. згадане вище рішення у справі Карнера, п. 26; рішення у справі «"Капітал Банк АД" проти Болгарії» (*Capital Bank AD v. Bulgaria*), № 49429/99, п. 78 – 79, ECHR 2005-XII (витяги)).

2. Застосування цих загальних принципів у справі, що розглядається

198. При вирішенні питання про те, чи є доцільним – з огляду на односторонню декларацію Республіки Кіпр – вилучити цю заяву з реєстру справ у частині, що стосується скарг стосовно Республіки Кіпр, Суд зауважує таке:

199. По-перше, Суд наголошує на серйозності скарг щодо торгівлі людьми, які заявлені в цій справі і порушують питання за статтями 2, 3, 4 і 5 Конвенції. У цьому зв'язку береться до уваги той факт, що протягом останніх років зросла поінформованість про проблему торгівлі людьми та про необхідність дій з її подолання, про що свідчить впровадження відповідних заходів на міжнародному рівні, також прийняття відповідного законодавства у цілому ряді держав (див. також пункти 264 і 269 нижче). У доповідях Комісара Ради Європи з прав людини та доповіді Омбудсмана Республіки Кіпр висвітлюється гострий характер проблеми торгівлі людьми та сексуальної експлуатації артисток кабаре на Кіпрі, де загальновизнано,

що така проблема викликає особливе занепокоєння (див. пункти 83, 89, 91, 94, 100 – 101 і 103 вище).

200. По-друге, Суд привертає увагу до того факту, що практика стосовно тлумачення й застосування статті 4 Конвенції в контексті торгівлі людьми є недостатньою. Особливо слід зауважити те, що Суд ще має визначити, чи вимагає стаття 4 Конвенції від Договірних держав – і якщо так, тоді якою мірою – вживати конструктивних заходів для захисту потенційних жертв торгівлі людьми поза контекстом кримінальних розслідувань та судових справ.

201. Уряд Кіпру визнав, що порушення Конвенції відбулися в період подій, які призвели до смерті пані Ранцевої, а також після її смерті. З боку Уряду Кіпру зроблені додаткові нові кроки в напрямку розслідування обставин смерті пані Ранцевої і запропоновано виплатити певну суму як справедливу сатисфакцію. Проте, з огляду на обов'язок Суду з роз'яснення, захисту та розвитку норм, встановлених Конвенцією, зазначеного вище недостатньо для того, щоб Суд міг дійти висновку про те, що подальший розгляд заяви не є виправданим. Наведені вище міркування вказують на необхідність продовжити розгляд справ, які зачіпають питання торгівлі людьми.

202. У підсумку Суд констатує, що повага до прав людини, гарантованих Конвенцією, вимагає продовжити розгляд цієї справи. Отже, він відхиляє клопотання Уряду Республіки Кіпр про вилучення заяви з реєстру справ відповідно до пункту 1 статті 37 Конвенції.

II. ПРИЙНЯТНІСТЬ СКАРГ ЗА СТАТТЯМИ 2, 3, 4 І 5 КОНВЕНЦІЇ

A. Заперечення Уряду Російської Федерації з посиланням на компетенцію *ratione loci*

1. Доводи сторін

203. Уряд Російської Федерації стверджував, що, оскільки події, у зв'язку з якими подано заяву, мали місце поза межами її території, заява є неприйнятною *ratione loci* в частині, що стосується Російської Федерації. Уряд доводив, що він не мав «фактичної влади» над територією Республіки Кіпр і що дії Російської Федерації обмежені суверенітетом Республіки Кіпр.

204. Заявник заперечував ці доводи. Він наполягав, що згідно з рішенням Суду у справі «Дрозд і Янушек проти Франції та Іспанії» (*Drozdz and Janousek v. France and Spain*) від 26 червня 1992 року, серія А, № 240), існує можливість покладення відповідальності на Російську Федерацію за дії і бездіяльність її органів у випадку, коли такі дії і бездіяльність породили наслідки поза межами її власної території.

2. Оцінка Суду

205. Стаття 1 Конвенції передбачає:

«Високі Договірні Сторони гарантують кожному хто, перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I [цієї] Конвенції».

206. Як Суд вже наголошував раніше, з точки зору міжнародного публічного права юрисдикційна компетенція держави є, головним чином, територіальною. Відповідно, компетенція держави здійснювати юрисдикцію щодо своїх громадян за кордоном підпорядкована територіальній компетенції іншої держави і, як правило, держава не може здійснювати юрисдикцію на території іншої держави без дозволу, запрошення чи без мовчазної згоди останньої. Статтю 1 Конвенції слід вважати такою, що відображає це звичайне і, по суті, територіальне поняття юрисдикції (див. ухвалу у справі «Банкович та інші проти Бельгії та 16 інших Договірних держав» (*Banković and Others v. Belgium and 16 Other Contracting States*) [GC], № 52207/99, п. 59-61, ECHR 2001-XII).

207. Скарги заявника стосовно Росії у цій справі стосуються стверджуваного факту невжиття необхідних заходів, щоб захистити Ранцеву від небезпеки потрапляння в тенета торговців людьми і в умови експлуатації, та непроведення розслідування обставин її прибуття на Кіпр, її працевлаштування там та її подальшої загибелі. Суд зауважує, що ці скарги не ґрунтуються на твердженні про те, що Росія несе відповідальність за дії, вчинені на Кіпрі, або органами влади Кіпру. З огляду на той факт, що пов'язані з торгівлею людьми події, про які йдеться, беруть початок у Росії і з огляду на зобов'язання з протидії торгівлі людьми, які взяла на себе Росія, питання про те, чи дотримала Росія своїх можливих зобов'язань з вжиття заходів у межах своєї юрисдикції та повноважень для захисту Ранцевої від небезпеки стати жертвою торгівлі людьми та з розслідування ймовірності того, що вона стала такою жертвою, не виходить поза межі компетенції Суду. Скарга заявника за статтею 2, подана стосовно органів влади Російської Федерації, так само стосується непроведення ними слідчих дій, зокрема, для того, щоб відібрати показання у свідків, які проживають у Росії. При розгляді скарги заявника за статтею 2 по суті Суд має визначити обсяг того чи іншого процесуального зобов'язання, покладеного на органи влади Російської Федерації, і з'ясувати, чи були виконані такі зобов'язання за обставин цієї справи.

208. Зрештою, Суд може проаналізувати, в якому обсязі Росія могла б вжити заходів у рамках свого територіального суверенітету, щоб захистити дочку заявника від небезпеки стати жертвою торгівлі людьми, розслідувати стверджувані факти торгівлі людьми та розслідувати обставини, які призвели до її смерті. Питання про те, чи дають оскаржувані події будь-які підстави для висновку про

відповідальність держави за обставин цієї справи, має бути вирішене Судом при розгляді заяви по суті нижче.

В. Заперечення Уряду Російської Федерації з посиланням на принцип *ratione materiae*

1. Доводи сторін

209. Уряд Російської Федерації доводив, що скарга за статтею 4 Конвенції неприйнятна з огляду на принцип *ratione materiae*, оскільки ця справа не містить обставин, пов'язаних з рабством, підневільним станом, примусовою чи обов'язковою працею. Він привернув увагу до того факту, що Ранцева прибула до Республіки Кіпр з власної волі, добровільно домоглася видачі їй дозволу на роботу, щоб працювати за умовами укладеного нею трудового договору. Немає жодних свідчень того, що Ранцева перебувала в підневільному стані і не була в змозі змінити своє становище або що вона працювала під примусом. Уряд Російської Федерації також наголошував, що Ранцева безперешкодно пішла з квартири, в якій жила з іншими артистками кабаре. Тому Уряд наполягав, що немає достатніх підстав стверджувати, що артисток кабаре утримували в тій квартирі проти їхньої волі. Уряд Російської Федерації додав, що той факт, що з відділення поліції Ранцева поїхала разом з М.А., є недостатнім для висновку про перебування Ранцевої в підневільному стані та залучення її до праці під примусом. Якщо б вона побоювалася за своє життя чи безпеку, вона могла б повідомити співробітників поліції про це, коли перебувала у відділенні поліції.

210. Заявник наполягав, що поводження, якого зазнала Ранцева, підпадає під дію статті 4.

2. Оцінка Суду

211. Суд визнає, що питання про те, чи підпадає поводження, про яке йдеться в скарзі заявника під дію статті 4, нерозривно пов'язане із суттю цієї скарги. Отже, Суд вирішує долучити заперечення, подане з посиланням на принцип *ratione materiae*, до суті скарги.

С. Висновок

212. Скарги за статтями 2, 3, 4 і 5 стосовно Росії не можна відхилити як несумісні *ratione loci* чи *ratione materiae* з положеннями Конвенції. До того ж Суд зауважує, що ці скарги не є явно необґрунтованими у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними за інших підстав. Отже, вони оголошуються прийнятними.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 2 КОНВЕНЦІЇ

213. Заявник стверджував, що у зв'язку з невжиттям органами влади Республіки Кіпр відповідних заходів із захисту життя його дочки та непроведенням органами влади обох держав ефективного розслідування обставин її смерті відбулося порушення статті 2 Конвенції з боку органів влади як Російської Федерації, так і Республіки Кіпр. Стаття 2 передбачає, зокрема, таке:

«1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який законом передбачене таке покарання.

....»

A. Стверджуване невжиття заходів для попередження небезпеки для життя

...

2. Оцінка Суду

a. Загальні принципи

218. Цілком очевидно, що стаття 2 приписує державі не лише утримуватися від умисного та незаконного позбавлення життя, а й вживати відповідних заходів для захисту життя тих, хто перебуває під її юрисдикцією (див. рішення у справі «L.C.B. проти Сполученого Королівства» (*L.C.B. v. the United Kingdom*) від 9 червня 1998 року, п. 36, *Reports* 1998-III; та згадане вище рішення у справі «Пол і Одрі Едвардс проти Сполученого Королівства» (*Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom*), п. 54). Це зобов'язання передусім вимагає від держави забезпечити право на життя за допомогою впровадження ефективних кримінально-правових норм, які стримують від вчинення злочинів стосовно особи за підтримки правоохоронної системи і покликані забезпечувати попередження і припинення порушень таких норм та покарання за їх порушення. Водночас, з нього також, за відповідних обставин, випливає позитивне зобов'язання органів влади вжити попереджувальних оперативних заходів для захисту особи, життю якої загрожує небезпека внаслідок кримінальних дій іншої особи (див. згадане вище рішення у справі «Осман проти Сполученого Королівства» (*Osman v. the United Kingdom*), п. 115; рішення у справі «Медова проти Росії» (*Medova v. Russia*), № 25385/04, п. 95, від 15 січня 2009 року; рішення у справі «Опуз проти Туреччини» (*Opuz v. Turkey*), № 33401/02, п. 128, від 9 червня 2009 року).

219. Суд повторює, що трактування змісту відповідного позитивного зобов'язання має бути таким, що не покладає непосильний і непропорційний тягар на органи влади, враховуючи при

цьому труднощі, з якими пов'язані заходи з охорони правопорядку в сучасному суспільстві, непередбачуваність людської поведінки та оперативність вибору, який має робитися з погляду пріоритетів і ресурсів. Не з кожного стверджуваного ризику для життя може виникати конвенційна вимога для органів влади вжити оперативних заходів з недопущення матеріалізації такого ризику. Для констатації Судом порушення позитивного зобов'язання із захисту життя має бути встановлено, що на час подій у справі органи влади знали або повинні були знати про існування реальної й безпосередньої небезпеки для життя відповідної особи внаслідок кримінальних дій третьої особи і що вони не вжили, у межах своїх повноважень, заходів, вжиття яких у тій ситуації було розумною необхідністю для уникнення цього ризику (згадане вище рішення у справі Османів, п. 116; згадане вище рішення у справі Пола і Одрі Едвардсів, п. 55; і згадане вище рішення у справі Медової, п. 96).

в. Застосування цих загальних принципів у цій справі

220. Суд повинен визначити, чи були органи влади Кіпру у змозі передбачити, що внаслідок передання ними Ранцевої під нагляд М.А. її життя опиниться в реальній і безпосередній небезпеці.

221. Суд зауважує, що у рішенні у справі Опуз питання про відповідальність держави виникло у зв'язку з тим, що чоловік, який згодом застрелив матір заявниці, раніше вже погрожував вбивством і чинив акти насильства стосовно заявниці та її матері, про що органи влади знали (див. згадане вище рішення у справі Опуз, п. 133 – 136). З іншого боку, у рішенні, винесеному у справі Османів, Суд констатував, що порушення статті 2 не було, оскільки заявниця не спромоглася пояснити, на якому саме етапі перебігу подій, що призвели до загибелі її чоловіка, можна було стверджувати, що поліція знала чи повинна була знати про існування реальної і безпосередньої небезпеки для сім'ї Османів (згадане вище рішення у справі Османів, п. 121).

222. Хоча не заперчується той факт, що жертви торгівлі людьми та експлуатації часто змушені жити й працювати в жорстоких умовах і що їхні роботодавці мають можливості чинити стосовно них насильство і жорстоко поводитися з ними (див. пункти 85, 87 – 88 і 101 вище), загальна небезпека зазнати жорстокого поводження й насильства не може становити в тій чи іншій справі реальну і безпосередню загрозу життю в разі відсутності у справі конкретних ознак такої загрози. У справі, що розглядається, навіть якщо поліції справді було відомо про те, що Ранцева могла бути жертвою торгівлі людьми (це розглядатиметься нижче в контексті скарги заявника за статтею 4), за час перебування Ранцевої у відділенні поліції не виявилось жодних ознак того, що її життя було в реальній і

безпосередній небезпеці. Суд вважає, що конкретний ланцюжок подій, що призвів до смерті Ранцевої, не міг бути передбачуваним для співробітників поліції на момент передачі її під нагляд М.А. Отже, Суд доходить висновку, що в цій справі не виникало зобов'язання вжити оперативних заходів, щоб запобігти небезпеці для життя.

223. На цих підставах Суд визнає, що не було порушення позитивного зобов'язання органів влади Кіпру із захисту права пані Ранцевої на життя, гарантованого статтею 2 Конвенції.

В. Процесуальне зобов'язання з проведення ефективного розслідування

...

2. Оцінка Суду

а. Загальні принципи

232. Як Суд вже послідовно наголошував, зобов'язання забезпечувати захист права на життя за статтею 2 Конвенції, взяте у поєднанні із загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під [її] юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції», вимагає проведення ефективного офіційного розслідування в тій чи іншій його формі, коли йдеться про загибель осіб сталася внаслідок застосування сили (див. рішення у справі «МакКанн та інші проти Сполученого Королівства» (*McCann and Others v. the United Kingdom*) від 27 вересня 1995 року, п. 161, серія А, № 324; рішення у справі «Кая проти Туреччини» (*Kaya v. Turkey*) від 19 лютого 1998 року, п. 86, *Reports* 1998-I; згадане вище рішення у справі Медової, п. 103). Зобов'язання провести ефективне розслідування також виникає у випадках, коли особа померла за підозрілих обставин, які не можна ставити в провину представникам державної влади (див. ухвалу у справі «Менсон проти Сполученого Королівства» (*Menson v. the United Kingdom*), № 47916/99, ECHR 2003-V). Основна мета такого розслідування полягає в забезпеченні ефективного виконання вимог національних законів, які гарантують право на життя, а у випадку причетності представників чи органів держави до відповідних інцидентів – в забезпеченні притягнення їх до відповідальності за смерті, в яких вони винні. Одразу після того, як відповідна подія потрапила в поле зору органів влади, вони повинні діяти з власної ініціативи. Вони не можуть залишати за близьким родичем ініціативу звернення з офіційною скаргою або взяття на себе відповідальності за проведення тих чи інших слідчих заходів (див., наприклад, рішення у справі «Ільхан проти Туреччини» (*İlhan v.*

Turkey) [GC], № 22277/93, п. 63, ECHR 2000-VII; згадане вище рішення у справі Пола і Одрі Едвардсів, п. 69).

233. Для того, щоб розслідування було ефективним, особи, які проводять його, повинні бути незалежними від тих, хто причетний до подій у справі. Тут йдеться про необхідність забезпечення не лише ієрархічної чи інституційної незалежності, але також практичної незалежності (див. рішення у справі «Г'ю Джордан проти Сполученого Королівства» (*Hugh Jordan v. the United Kingdom*), № 24746/94, п. 120, ECHR 2001-III (витяги); та рішення у справі «Келлі та інші проти Сполученого Королівства» (*Kelly and Others v. the United Kingdom*), № 30054/96, п. 114, від 4 травня 2001 року). Розслідування має бути спроможним забезпечити встановлення винних осіб та їхнє покарання (див. згадане вище рішення у справі Пола і Одрі Едвардсів, п. 71). Контекст ефективного розслідування у значенні статті 2 Конвенції опосередковано вимагає забезпечення негайності і достатньої оперативності його проведення (див. рішення у справі «Яша проти Туреччини» (*Yaşa v. Turkey*) від 2 вересня 1998 року, п. 102-104, *Reports* 1998-VI; «Чакічі проти Туреччини» (*Çakıcı v. Turkey*) [GC], № 23657/94, п. 80-87 і 106, ECHR 1999-IV; і згадане вище рішення у справі Келлі та інших, п. 97). У всіх справах близький родич потерпілого має бути залучений до відповідного провадження тією мірою, якою це необхідно для забезпечення його законних інтересів (див., наприклад, рішення у справі «Гулеч проти Туреччини» (*Güleç v. Turkey*) від 27 липня 1998 року, п. 82, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-IV; і згадане вище рішення у справі Келлі та інших, п. 98).

b. Застосування цих загальних принципів у цій справі

i. Кінп

234. Суд передусім визнає, що немає доказів того, що смерть пані Ранцевої була прямим наслідком застосування сили. Проте, як вже зазначено вище (див. пункт 232 вище), це не виключає зобов'язання за статтею 2 з розслідування обставин її смерті (див. також рішення у справі «Кальвеллі і Чільйо проти Італії» (*Calvelli and Ciglio v. Italy*) [GC], № 32967/96, п. 48 – 50, ECHR 2002-I; та рішення у справі «Онер'їлдиз проти Туреччини» (*Öneryıldız v. Turkey*) [GC], № 48939/99, п. 70 – 74, ECHR 2004-XII). З огляду на невизначені та непояснені обставини смерті Ранцевої, а також враховуючи твердження про те, що в період подій, які призвели до її смерті, вона стала жертвою торгівлі людьми, зазнала жорстокого поводження і була незаконно позбавлена свободи, Суд вважає, що у органів влади Кіпру справді виникло процесуальне зобов'язання розслідувати обставини смерті Ранцевої. Неодмінною умовою розслідування було з'ясування не лише

безпосереднього контексту падіння Ранцевої з балкона, але також ширшого контексту – контексту подій, пов'язаних з її прибуттям і перебуванням на Кіпрі, адже це було необхідно для того, щоб визначити, чи існував будь-який зв'язок між стверджуваними фактами торгівлі людьми та подальшою загибеллю Ранцевої.

235. Щодо питання про адекватність розслідування, Суд зазначає, що поліція прибула швидко і блокувала місце події за лічені хвилини. Були зроблені фотографії і проведена судово-медична експертиза (див. пункт 32 вище). Того самого ранку поліція допитала тих, хто перебував у квартирі на момент смерті Ранцевої, та сусіда, який був свідком її падіння з балкона. Співробітники поліції, які чергували в Лімасольському відділенні поліції, також дали показання (див. пункти 33 вище). Було проведено розтин і коронерське розслідування (див. пункти 35 – 41 вище). Однак за цілим рядом ознак розслідування було незадовільним.

236. По-перше, в показаннях тих, хто перебував у квартирі, були суперечності, для усунення яких, як видно з матеріалів, слідчі органи Кіпру нічого не зробили (див. пункти 22 – 24 і 26 – 28 вище). Так само існують суперечності й в показаннях стосовно фізичного стану Ранцевої і, зокрема, стосовно того, наскільки помітними були ознаки алкогольного сп'яніння в її поведінці (див. пункти 18, 20 – 21 і 24 вище). Існують й інші очевидні недоліки, такі як стверджувані розбіжності між висновками судових експертиз, проведеними органами влади Кіпру і Росії, і той факт, що падіння Ранцевої з балкона було безмовним, стосовно чого не було надано задовільного пояснення (див. пункти 29, 50 – 52 і 67 вище).

237. По-друге, у вердикті, винесеному за результатами коронерського провадження записано, що Ранцева померла за незрозумілих обставин при спробі втекти з квартири, в якій вона була «гостею» (див. пункт 41 вище). Незважаючи на неясності в обставинах смерті Ранцевої, кіпрська поліція не подбала про те, щоб допитати тих, хто жив разом з нею або працював разом з нею в кабаре. Крім того, незважаючи на вражаючий висновок коронерського розслідування про те, що Ранцева спробувала втекти з квартири, не було докладено жодних зусиль для того, щоб визначити, чому вона удалася до спроби втечі, або з'ясувати, чи утримували її у тій квартирі проти її волі.

238. По-третіх, як видно з матеріалів справи, за винятком показань, відібраних на самому початку (28 і 29 березня 2001) у двох співробітників поліції та чергового співробітника паспортної служби, немає будь-яких інших свідчень про розслідування того, що відбувалося у відділенні поліції і, зокрема, чому поліція передала Ранцеву під нагляд М.А. Як видно з показань свідків, міграційна служба поліції вважала М.А. відповідальним за Ранцеву, але підстави для такої позиції та її правильність так і не були перевірені в повному

обсязі. Крім того, у показаннях співробітників поліції не згадується про те, що у Ранцевої відбирали які-небудь пояснення, і в матеріалах розслідування немає нічого, що пояснювало би, чому цього не було зроблено; пояснення дав М.А. (див. пункт 19 вище). Суд нагадує, що, згідно з доповіддю Комісара Ради Європи з прав людини в 2008 році, комісар отримав запевнення, що випадки стверджуваної корупції в поліції, пов'язаної з торгівлею людьми, є поодинокими (див. пункт 102 вище). Але, беручи до уваги обставини справи, що розглядається, Суд вважає, що органи влади були зобов'язані провести розслідування, щоб встановити, чи мали місце ознаки корупції в правоохоронних органах у зв'язку з подіями, які призвели до смерті пані Ранцевої.

239. По-четверте, незважаючи на звернення заявника до органів влади Кіпру з чітко заявленим проханням повідомити його особисто про дату коронерського засідання, цього зроблено не було і, як наслідок, він не був присутній при оголошенні вердикту. Уряд Кіпру не заперечує твердження заявника про те, що його ознайомили з висновками за результатами коронерського розслідування лише через 15 місяців після коронерського засідання. Отже, органи влади Кіпру не забезпечили заявникові можливість взяти ефективну участь у провадженні, незважаючи на те, що він активно домагався такої участі.

240. По-п'яте, видається, що органи влади Кіпру залишали без уваги клопотання заявника про розслідування справи, з якими він раз у раз звертався до них через органи влади Російської Федерації. Зокрема, були проігноровані його прохання надати інформацію стосовно будь-яких інших засобів юридичного захисту, існуючих у правовій системі Республіки Кіпр, якими він міг би скористатися, а також клопотання про надання йому органами влади Кіпру безоплатної правової допомоги. Відповідь, подана Урядом Кіпру до Суду у письмових зауваженнях, яка полягає в тому, що клопотання про надання правової допомоги було заявлено з посиланням не на відповідний документ, є незадовільною. Враховуючи неодноразові звернення заявника з такими клопотаннями та серйозність справи, про яку йдеться, Уряд Кіпру повинен був, принаймні, ознайомити заявника з відповідною процедурою подання клопотання про безоплатну правову допомогу.

241. Нарешті, для того, щоб розслідування обставин смерті було ефективним, Договірні держави повинні вживати всіх необхідних і доступних заходів для отримання відповідних доказів, незалежно від того, чи знаходяться вони на території держави, яка проводить розслідування. Суд зауважує, що як Кіпр, так і Росія є сторонами Конвенції про взаємну допомогу і також вже уклали між собою двосторонній Договір про правову допомогу (див. пункти 175 – 180 вище). Ці документи чітко визначають процедуру, згідно з якою органи влади Кіпру могли б отримати допомогу від Росії при розслідуванні обставин перебування Ранцевої на Кіпрі та її подальшої

загибелі. Генеральний прокурор Російської Федерації взяв на себе за власною ініціативою зобов'язання, що Росія надаватиме сприяння Республіці Кіпр в разі звернення Кіпру із запитом про правову допомогу в цілях отримання додаткових доказів (див. пункт 70 вище). Проте немає свідчень того, що органи влади Кіпру зверталися до Росії із запитом про правову допомогу у зв'язку з їхнім розслідуванням. За цих обставин Суд визнає особливо прикритим той факт, що органи влади Кіпру відмовилися направити запит про правову допомогу з метою отримання показань двох російських жінок, які працювали разом з Ранцевою в кабаре, адже такі показання могли б суттєво допомогти з'ясувати питання, які мали ключове значення для розслідування справи. Хоча Ранцева померла в 2001 році, заявник досі чекає на задовільне пояснення обставин її смерті.

242. Отже, Суд констатує, що мало місце порушення процесуальної вимоги статті 2 Конвенції у зв'язку з непроведенням органами влади Кіпру ефективного розслідування обставин смерті Ранцевої.

ii. Росія

243. Суд нагадує, що смерть Ранцевої сталася на Кіпрі. Отже, зобов'язання із забезпечення ефективного офіційного розслідування стосується лише Республіки Кіпр, якщо не можна довести існування у цій справі яких-небудь особливостей, які вимагають відхилення від цього загального підходу (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Аль-Адсані проти Сполученого Королівства» (*Al-Adsani v. the United Kingdom*) [GC], № 35763/97, п. 38, ECHR 2001-XI).

244. Щодо існування таких особливостей, заявник посилається на той факт, що Ранцева була громадянкою Російської Федерації. Водночас Суд не вважає, що стаття 2 вимагає від Договірних держав запровадження у своєму кримінальному законодавстві положень, які б передбачали універсальну юрисдикцію у випадках смерті одного зі своїх громадян. Якихось інших особливостей на підтвердження доцільності покласти на Росію зобов'язання з проведення свого власного розслідування немає. Отже, Суд доходить висновку, що за статтею 2 Конвенції не виникало будь-якого зобов'язання для Росії з проведення самостійного розслідування обставин смерті Ранцевої.

245. Однак з покладеного на державу, що проводить розслідування, зобов'язання отримати докази, що знаходяться на території інших держав, безпосередньо впливає обов'язок держави, в якій знаходяться такі докази, надавати – за запитом про правову допомогу – відповідну допомогу в межах своєї компетенції і засобів. У цій справі, як вже зазначено вище, Генеральний прокурор Російської Федерації, посилаючись на можливість допиту двох російських жінок, висловив готовність виконати будь-який запит про взаємну допомогу, якщо такий буде надіслано до органів влади Росії, та організувати допит

свідків, але такого запиту не надходило (див. пункт 241 вище). Заявник стверджував, що органи влади Росії повинні були не зупинятися на цьому і самі допитати цих двох жінок, незважаючи на відсутність відповідного запиту від органів влади Кіпру. Але Суд нагадує, що відповідальність за розслідування обставин смерті Ранцевої лежить на Кіпрі. За відсутності запиту про правову допомогу органи влади Росії не були зобов'язані за статтею 2 самостійно проводити такий допит.

246. Щодо скарги заявника про те, що органи влади Росії не направили запит про порушення кримінальної справи, Суд зауважує, що органи влади Росії використали широке коло можливих засобів, передбачених угодами про взаємну правову допомогу, щоб спонукати органи влади Кіпру до дій (див., наприклад, пункти 48, 52, 55, 57 і 61 – 62 вище). Зокрема, у листі від 11 грудня 2001 року вони просили органи влади Кіпру провести додаткове розслідування обставин смерті Ранцевої, допитати відповідних свідків і пред'явити, у зв'язку зі смертю Ранцевої, обвинувачення у вбивстві, викраденні або незаконному позбавленні свободи (див. пункт 52 вище). Лист від 27 грудня 2001 року містив конкретне прохання про порушення кримінальної справи (див. пункт 53 вище). Таке прохання надсилалося неодноразово.

247. У підсумку Суд констатує, що порушення процесуальної вимоги статті 2 з боку Російської Федерації не було.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

248. Заявник стверджував, що з боку органів влади Кіпру мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з невжиттям заходів з недопущення жорстокого поводження з Ранцевою та непроведенням розслідування для з'ясування, чи зазнала Ранцева нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження в період подій, що призвели до її смерті. Стаття 3 передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

...

В. Оцінка Суду

252. Суд зазначає, що немає свідчень того, що перед своєю смертю Ранцева зазнала жорсткого поводження. Однак очевидним є те, що загальною рисою торгівлі людьми є застосування насильства і жорстке поводження з її жертвами (див. пункти 85, 87 – 88 і 101 вище). Тому Суд вважає, що за відсутності конкретних стверджуваних фактів жорстокого поводження будь-яке нелюдське чи таке, що принижує

гідність, поводження, якого Ранцева зазнала перед своєю смертю, нерозривно пов'язане зі стверджуваними фактами торгівлі людьми та експлуатації. Отже, Суд доходить висновку, що немає потреби в окремому розгляді скарги заявника за статтею 3 і, отже, він розглядатиме ці порушені загальні питання в контексті розгляду скарги заявника за статтею 4 Конвенції.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 4 КОНВЕНЦІЇ

253. Заявник стверджував, що з боку органів влади як Росії, так і Кіпру мало місце порушення статті 4 Конвенції у зв'язку з тим, що вони не захистили її від потрапляння в тенета торгівців людьми і не провели ефективного розслідування обставин її прибуття на Кіпр та характеру її працевлаштування в цій країні. Стаття 4 – у частині, застосовній до цієї справи – передбачає:

«1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.

2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.

...»

A. Доводи сторін

...

B. Оцінка Суду

1. Застосування статті 4 Конвенції

272. Перше питання, яке постає в цьому контексті, полягає в тому, чи підпадає ця справа під дію статті 4. Суд нагадує, що у статті 4, яка забороняє «рабство», утримання людини в «підневільному стані» та «примусову чи обов'язкову працю», немає згадки про торгівлю людьми.

273. Суд ніколи не розглядав положення Конвенції як єдину систему критеріїв тлумачення прав і свобод, закріплених у ній (див. рішення у справі «Демір і Байкара проти Туреччини» (*Demir and Baykara v. Turkey*) GC], № 34503/97, п. 67, від 12 листопада 2008 року). Він уже давно заявляє про те, що один з головних принципів застосування ним положень Конвенції полягає в тому, що він не застосовує їх у вакуумі (див. рішення у справі «Лоїзиду проти Туреччини» (*Loizidou v. Turkey*) від 18 грудня 1996 року, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-VI; і рішення у справі «Оджалан проти Туреччини» (*Öcalan v. Turkey*) [GC], № 46221/99, п. 163, ECHR

2005-IV). Конвенцію, як будь-який міжнародний договір, слід тлумачити у світлі правил тлумачення, викладених у Віденській конвенції від 23 травня 1969 року про право міжнародних договорів.

274. Згідно із зазначеною Конвенцією Суд має визначити звичайне значення, яке має бути надане відповідним словам в їхньому контексті та з врахуванням предмета і мети положення, в якому вони містяться (див. рішення у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» (*Golder v. the United Kingdom*) від 21 лютого 1975 року, п. 29, серія А, № 18; згадане вище рішення у справі Лоїзиду, п. 43; та пункт 1 статті 31 Віденської конвенції). Суд має враховувати той факт, що контекстом даного положення є міжнародний договір про ефективний захист конкретних прав людини і що Конвенцію слід тлумачити у всій сукупності її положень та у спосіб, який забезпечує внутрішню узгодженість і взаємну відповідність її різних положень (див. ухвалу у справі «Стек та інші проти Сполученого Королівства» (*Stec and Others v. the United Kingdom*) [GC], №№ 65731/01 і 65900/01, п. 48, ECHR 2005-X). Також мають враховуватися відповідні норми і принципи міжнародного права, застосовні до відносин між Договірними Сторонами, і тлумачення Конвенції має, наскільки це можливо, узгоджуватися з іншими нормами міжнародного права, частиною якого вона є (див. рішення у справі «Аль-Адсані проти Сполученого Королівства» (*Al-Adsani v. the United Kingdom*) [GC], № 35763/97, п. 55, ECHR 2001-XI; згадане вище рішення у справі «Демір і Байкара проти Туреччини», п. 67; рішення у справі «Сааді проти Сполученого Королівства» (*Saadi v. the United Kingdom*) [GC], № 13229/03, п. 62, ECHR 2008-...; і пункт 3 (с) статті 31 Віденської конвенції).

275. Нарешті, Суд наголошує, що предмет і мета Конвенції як інструменту захисту конкретних людей вимагають такого тлумачення і застосування її положень, яке забезпечує реальність і ефективність її гарантій (див., зокрема, рішення у справі «Сорінг проти Сполученого Королівства» (*Soering v. the United Kingdom*) від 7 липня 1989 року, п. 87, серія А, № 161; і рішення у справі «Артико проти Італії» (*Artico v. Italy*) від 13 травня 1980 року, п. 33, серія А, № 37).

276. У рішенні, винесеному у справі «Сіліаден проти Франції» (*Siliadin v. France*), Суд, визначаючи зміст поняття «рабства» за статтею 4, послався на класичне визначення рабства, наведене в Конвенції про рабство 1926 року, згідно з яким ознакою рабства є здійснюване стосовно людини справжнє право власності та зведення її статусу до статусу «речі» (див. згадане вище рішення у справі Сіліаден, п. 122). Стосовно поняття «підневільного стану» Суд встановив, що забороні підлягає «особливо серйозна форма позбавлення свободи» (див. «Ван Дроогенбрук проти Бельгії» (*Van Droogenbroeck v. Belgium*), доповідь Комісії від 9 липня 1980 року, п.

78-80, серія В, № 44). Поняття ««підневільного стану» означає стан, в якому людина змушена через примусове зобов'язання надавати свої послуги, і воно пов'язане з поняттям «рабства» (див. ухвалу у справі «Сеген проти Франції» (*Seguin v. France*), № 42400/98, від 7 березня 2000; і згадане вище рішення у справі Сіліаден, п. 124). Суд встановив, що «примусова чи обов'язкова праця» матиме місце лише за умов, коли існують ознаки фізичного або психічного тиску, а також пригнічення волі людини (див. рішення у справі «Ван дер Мюссель проти Бельгії» (*Van der Mussele v. Belgium*) від 23 листопада 1983 року, п. 34, серія А, № 70; згадане вище рішення у справі Сіліаден, п. 117).

277. Немає нічого дивного в тому, що в Конвенції немає прямої згадки про торгівлю людьми. Конвенція була нав'язана Загальною декларацією прав людини, проголошеною Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у 1948 році, в якій так само немає прямої згадки про торгівлю людьми. Стаття 4 Декларації забороняє «рабство і работоргівлю в усіх їх видах». Але при визначенні сфери застосування статті 4 Конвенції не можна випускати з уваги особливості Конвенції і те, що вона є «живим» документом, який має тлумачитися у світлі умов сьогодення. Дедалі вищі стандарти у сфері захисту прав людини та основних свобод відповідно й неминуче вимагають рішучішої позиції при оцінюванні порушень основоположних цінностей демократичного суспільства (див., серед багатьох інших прецедентів, рішення у справі «Сельмуні проти Франції» (*Selmouni v. France*) [GC], № 25803/94, п. 101, ECHR 1999-V; рішення у справі «Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства» (*Christine Goodwin v. the United Kingdom*), [GC], № 28957/95, п. 71, ECHR 2002-VI; та згадане вище рішення у справі Сіліаден, п. 121).

278. Суд зазначає, що торгівля людьми як явище, яке набуло глобального масштабу, значно поширилася протягом останніх років (див. пункти 89, 100, 103 вище). В Європі поширенню цього явища певною мірою сприяв розпад колишніх комуністичних блоків. Укладення Палермського протоколу в 2000 році та Конвенції про протидію торгівлі людьми в 2005 році свідчить про дедалі зростаюче усвідомлення на міжнародному рівні існуючої проблеми поширення торгівлі людьми та необхідності вжиття заходів з її подолання.

279. У Суду рідко з'являється нагода розглянути питання щодо застосування статті 4 і, зокрема, до сьогодні він лише один раз мав нагоду досліджувати питання про те, якою мірою поводження, пов'язане з торгівлею людьми, підпадало під дію цієї статті (див. згадане вище рішення у справі Сіліаден). У тій справі Суд дійшов висновку, що поводження, якого зазнала заявниця, містило ознаки підневільного стану і примусової та обов'язкової праці, хоча не вистачало підстав кваліфікувати його як рабство. Беручи до уваги як поширення самої торгівлі людьми, так і посилення заходів боротьби з

нею, Суд вважає за доцільне в цій справі проаналізувати, якою мірою торгівлю людьми як таку можна вважати явищем, яке суперечить духу й меті статті 4 Конвенції і, відповідно, підпадає під дію гарантій, закріплених у цій статті, що таким чином звільнило б від необхідності визначати, яким із зазначених видів заборонених дій є конкретне поводження у справі, яка розглядається.

280. Суд зауважує, що згідно з висновком, якого дійшов Міжнародний кримінальний трибунал у справах колишньої Югославії, традиційне поняття «рабства» з часом еволюціонувало і тепер охоплює різні сучасні форми рабства, які ґрунтуються на здійсненні тих чи інших або всіх атрибутів права власності (див. пункт 142 вище). Трибунал встановив, що для визначення того, чи становить певна ситуація сучасну форму рабства, необхідно урахувати такі фактори: чи контролюється пересування особи та її фізичне середовище, чи є якісь ознаки психологічного контролю, чи вживалися заходи для запобігання чи стримування її від втечі і чи здійснювався контроль її статевого життя та примусова праця (див. пункт 143 вище).

281. Суд вважає, що торгівля людьми, за своїм характером та метою експлуатації, ґрунтується на здійсненні атрибутів права власності. Торгівці з людьми поводяться з людьми як з товаром, який купляється і продається, і залучається до примусової праці, часто за мізерну платню або взагалі без неї, і, як правило, в секс-індустрії, хоча це може мати місце й в інших сферах (див. пункти 101 і 161 вище). При цьому за діяльністю жертв торгівлі людьми здійснюється безпосередній нагляд і свободу їхнього пересування часто обмежують (див. пункт 85 і 101 вище). У контексті торгівлі людьми мають місце застосування насильства і погрози стосовно її жертв, які живуть і працюють у незадовільних умовах (див. 85, 87 – 88 і 101 вище). У зауваженнях організації «Інтерайтс» і в пояснювальній записці до Конвенції про протидію торгівлі людьми це явище охарактеризовано як сучасна форма загальносвітової работоргівлі, що існувала в давньому минулому (див. пункт 161 вище). Омбудсмен Кіпру послалася на те, що сексуальна експлуатація і торгівля людьми мають місце через існування «системи сучасного рабства» (див. пункт 84 вище).

282. Не може бути будь-якого сумніву в тому, що торгівля людьми загрожує людській гідності і основним свободам її жертв і що її не можна вважати сумісною з демократичним суспільством і цінностями, проголошеними в Конвенції. З огляду на свій обов'язок тлумачити Конвенцію у світлі умов сьогодення, Суд не вважає за необхідне визначати, чи мало поводження, про яке йдеться в скарзі заявника, ознаки «рабства», «підневільного стану» чи «примусової та обов'язкової праці». Натомість Суд доходить висновку, що торгівля людьми як така, у значенні пункту «а» статті 3 Палермського протоколу та пункту «а» статті 4 Конвенції про протидію торгівлі

людьми, підпадає під дію статті 4 Конвенції. Отже, заперечення Уряду Російської Федерації про неприйнятність скарги з огляду на принцип *ratione materiae* відхиляється.

2. Загальні принципи статті 4

283. Суд повторює, що разом зі статтями 2 і 3 стаття 4 закріплює одну з основних цінностей демократичних суспільств, які входять до складу Ради Європи (див. згадане вище рішення у справі Сіліаден, п. 82). На відміну від більшості матеріально-правових положень Конвенції, стаття 4 не передбачає будь-яких винятків, і жодних відступів від цієї статті не допускається за пунктом 2 статті 15 навіть під час надзвичайного стану в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою.

284. При визначенні, чи мало місце порушення статті 4, має враховуватися існуюче нормативно-правове регулювання відповідних питань (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Начова та інші проти Болгарії» (*Nachova and Others v. Bulgaria*) [GC], №№ 43577/98 і 43579/98, п. 93, ECHR 2005-VII). Суд вважає, що спектр гарантій, передбачених у національному законодавстві, має бути достатнім для того, щоб забезпечувати практичний і ефективний захист прав потерпілих і потенційних потерпілих від торгівлі людьми. Відповідно, на додаток до впровадження кримінально-правових заходів з покарання торгівців людьми, стаття 4 вимагає від Договірних держав впроваджувати адекватні заходи з регулювання діяльності фірм, які часто використовуються як прикриття для торгівлі людьми. Крім того, імміграційне законодавство держави має містити положення, покликані забезпечувати вирішення проблем, пов'язаних із заохочуванням і сприянням торгівлі людьми чи терпимістю до неї (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Ґуерра та інші проти Італії» (*Guerra and Others v. Italy*) від 19 лютого 1998 року, п. 58 – 60, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I; рішення у справі «Z. та інші проти Сполученого Королівства» (*Z and Others v. the United Kingdom*) [GC], № 29392/95, п. 73 – 74, ECHR 2001-V; і згадане вище рішення у справі Начової та інших, п. 96 – 97 і 99 – 102).

285. У своєму рішенні у справі Сіліаден Суд підтвердив, що стаття 4 покладає на Договірні держави конкретне позитивне зобов'язання забезпечувати ефективне покарання й судове переслідування за дії, спрямовані на тримання особи в рабстві чи в підневільному стані або залучення її до примусової чи обов'язкової праці (див. згадане вище рішення у справі Сіліаден, п. 89 і 112). Для виконання цього зобов'язання Договірні держави мають створити відповідну систему правового регулювання та адміністративного реагування для недопущення торгівлі людьми та для покарання винних у ній. Суд зауважує, що у Палермському протоколі та Конвенції про протидію

торгівлі людьми йдеться про необхідність застосування комплексного підходу до вирішення проблеми торгівлі людьми, який – окрім заходів з покарання торгівців людьми – включає заходи з попередження торгівлі людьми та захисту потерпілих від неї (див. пункти 149 і 163 вище). Як видно з положень цих двох угод, держави, які їх уклали, серед яких майже всі держави-члени Ради Європи, усвідомлювали, що заходи з протидії торгівлі людьми можуть бути ефективними лише в разі, якщо вони застосовуються в поєднанні між собою у всіх цих трьох напрямках... Відповідно, обов'язок карати і притягувати винних у торгівлі людьми до відповідальності є лише одним з аспектів загального зобов'язання Договірних держав з подолання цієї проблеми. Коло позитивних зобов'язань, які впливають зі статті 4, має визначатися в цьому ширшому контексті.

286. Як і статті 2 і 3 Конвенції, стаття 4 може за певних обставин вимагати від держави вжиття оперативних заходів для захисту потерпілих або потенційних потерпілих від торгівлі людьми (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі Османів, п. 115; та рішення у справі «Махмут Кая проти Туреччини» (*Mahmut Kaya v. Turkey*), № 22535/93, п. 115, ECHR 2000-III). Для того, щоб констатувати виникнення в певній ситуації тієї чи іншої справи позитивного зобов'язання вжити оперативних заходів, має бути доведено той факт, що органи влади держави знали або повинні були знати про обставини, що обумовлюють виникнення обґрунтованої підозри про те, що відповідна особа стала жертвою торгівлі людьми чи експлуатації або що їй загрожує реальна й безпосередня небезпека стати такою жертвою у значенні пункту «а» статті 3 Палермського протоколу та пункту «а» статті 4 Конвенції про протидію торгівлі. У разі підтвердження такого факту констатація порушення статті 4 Конвенції матиме місце, якщо органи влади не вжили відповідних заходів в межах своїх повноважень, щоб вивести особу з такої ситуації чи усунути небезпеку, що загрожує їй (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі Османів, п. 116 – 117; та згадане вище рішення у справі Махмута Каї, п. 115 – 116).

287. Однак, беручи до уваги труднощі, з якими пов'язані заходи з охорони правопорядку в сучасному суспільстві, та оперативність вибору, який має робитися з погляду пріоритетів і ресурсів, трактування відповідного зобов'язання вжити оперативних заходів має бути таким, що не покладає непосильний і непропорційний тягар на органи влади (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі Османів, п. 116). При визначенні пропорційності того чи іншого позитивного зобов'язання, яке виникає у справі, що розглядається, значущою обставиною є те, що Палермський протокол, підписаний як Республікою Кіпр, так і Російською Федерацією у 2000 році, вимагає від кожної держави докладати зусиль для забезпечення фізичної

безпеки потерпілих від торгівлі людьми під час їхнього перебування на її території та впровадження комплексних заходів і програм, спрямованих на попередження і протидію торгівлі людьми... Держави також зобов'язані забезпечувати відповідну підготовку працівників правоохоронних органів та імміграційної служби (див. пункт 155 вище).

288. Як і статті 2 і 3, стаття 4 також покладає процесуальне зобов'язання з розслідування обставин, які потенційно можуть бути пов'язані з торгівлею людьми. Вимога провести розслідування не залежить від скарги з боку потерпілого або його близького родича: одразу після того, як відповідна подія потрапила в поле зору органів влади, вони повинні діяти з власної ініціативи (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Пол і Одрі Едвардс проти Сполученого Королівства» (*Paul and Audrey Edwards v. the United Kingdom*), № 46477/99, п. 69, ECHR 2002-II). Для того, щоб розслідування було ефективним, воно має бути незалежним від тих, хто причетний до подій у справі. Воно також має бути спроможним забезпечити встановлення винних осіб та їхнє покарання; це є зобов'язанням не результату, а дії. У всіх випадках опосередковано вимагається забезпечення негайності і достатньої оперативності розслідування, але у разі наявності можливості вивести особу з небезпечної ситуації, розслідування має проводитися в терміновому порядку. Потерпілий або його близький родич має бути залучений до відповідного провадження тією мірою, якою це необхідно для забезпечення його законних інтересів (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі Пола і Одрі Едвардсів, п. 70 – 73).

289. Нарешті, Суд повторює, що торгівля людьми становить проблему, яка, як правило, не обмежена кордонами якоїсь однієї держави. Коли торгівці людьми організовують переїзд особи з однієї держави до іншої, злочини, пов'язані з такою діяльністю, можуть мати місце в державі походження, будь-якій державі транзиту та в державі призначення. Відповідні докази і свідки можуть знаходитися у всіх державах. Хоча Палермський протокол не зачіпає питання юрисдикції, Конвенція про протидію торгівлі людьми прямо вимагає від кожної Договірної держави встановлювати юрисдикцію щодо будь-якого злочину, пов'язаного з торгівлею людьми, який вчинено на її території (див. пункт 172 вище). Такий підхід, на думку Суду, є логічним лише в контексті згаданого вище загального зобов'язання, покладеного на всі держави за статтею 4 Конвенції, проводити розслідування за скаргами про стверджувані факти торгівлі людьми. Окрім зобов'язання Договірної держави з проведення розслідування подій, що мали місце на її території, кожна держава також зобов'язана у справах, пов'язаних з транскордонною торгівлею людьми, ефективно співпрацювати з відповідними органами влади інших держав, зацікавлених у

розслідуванні подій, які сталися поза межами їхніх територій. Такий обов'язок відповідає завданням Договірних держав, проголошеним у преамбулі Палермського протоколу, з впровадження комплексного міжнародного підходу до вирішення проблеми торгівлі людьми у країнах походження, транзиту і призначення (див. пункт 149 вище). Він також відповідає міжнародним угодам про взаємну правову допомогу, сторонами яких є держави-відповідачі у цій справі (див. пункти 175 – 180 вище).

3. Застосування цих загальних принципів у справі, що розглядається

а. Кіпр

і. Позитивне зобов'язання з впровадження відповідної системи правового регулювання та адміністративного реагування

290. Суд зауважує, що закон Кіпру, який забороняє торгівлю людьми та сексуальну експлуатацію, був прийнятий у 2000 році (див. пункти 127 – 131 вище). Цей закон відповідає положенням Палермського протоколу і забороняє торгівлю людьми та сексуальну експлуатацію, передбачаючи при цьому, що згода потерпілої особи не є обставиною, що звільнює від відповідальності за такий злочин. Законом передбачені суворі міри покарання. Він також зобов'язує захищати потерпілих від торгівлі людьми і з цією метою передбачає, зокрема, можливість призначення опікуна-представника потерпілих. Хоча Омбудсмен піддала критиці невжиття органами влади практичних заходів з реалізації законодавчих приписів, сам закон вона визнала задовільним (див. пункт 90 вище). Комісар Ради Європи з прав людини також визнав нормативно-правові засади, встановлені законом № 3(1) (2000 року), «належними» (див. пункт 92 вище). Незважаючи на скаргу заявника про неадекватність законодавства Кіпру з протидії торгівлі людьми, Суд не вважає, що обставини цієї справи дають підстави для занепокоєння з цього приводу.

291. Але в загальній системі правового регулювання та адміністративного реагування і адекватності імміграційної політики Кіпру можна виявити цілий ряд слабких місць. Комісар Ради Європи з прав людини зазначив у своїй доповіді 2003 року, що відсутність імміграційної політики та недосконалість відповідного законодавства сприяли збільшенню напливу жінок-жертв торгівлі людьми до Кіпру (див. пункт 91 вище). Для подолання цієї проблеми він закликав вжити превентивних заходів, які б стримували потік молодих жінок, що прибувають на Кіпр для роботи в якості артисток кабаре (див. пункт 94 вище). У своїх подальших доповідях комісар знову висловив занепокоєння щодо існуючого нормативно-правового регулювання і,

зокрема, піддав критиці існуючий порядок, згідно з яким заява про надання дозволу на в'їзд артистки мала подаватися директором кабаре, адже у зв'язку з цим артистка потрапляла в залежність від свого роботодавця чи агента з працевлаштування і зростав ризик її потрапляння в тенета торгівців людьми (див. пункт 100 вище). У доповіді 2008 року комісар піддав критиці візовий режим для артисток кабаре як такий, що дуже ускладнює вжиття правоохоронними органами необхідних заходів з протидії торгівлі людьми, зазначивши, що дозвіл на роботу «артисткою» можна вважати невідповідним до заходів, здійснюваним з метою протидії торгівлі людьми, або, принаймні, позбавляє їх ефективності (див. також доповідь Державного департаменту США у пунктах 105 і 107 вище). Комісар висловив жаль, що, незважаючи на висвітлення цієї проблеми в попередніх доповідях та готовність Уряду скасувати практику видачі дозволів на роботу «артистками», така практика існує досі (див. пункт 103 вище). Так само й Омбудсмен, у своїй доповіді 2003 року, розкритикувала візовий режим для артисток кабаре як такий, що призвів до напливу тисяч молодих іноземок до Кіпру, де вони зазнають експлуатації з боку своїх роботодавців у тяжких умовах життя і праці (див. пункт 89 вище).

292. Крім того, Суд наголошує, що, хоча обов'язок роботодавців повідомляти органи влади про факт залишення артисткою своєї роботи (див. пункт 117 вище) є законним, оскільки дозволяє органам влади контролювати виконання іммігрантами своїх імміграційних зобов'язань, відповідальність за забезпечення виконання таких зобов'язань та реагування у випадках їх невиконання має лежати на самих органах влади. Заходи, які заохочують власників і директорів кабаре розшукувати зниклих артисток або якимсь іншим чином брати на себе особисту відповідальність за поведінку артисток, є неприйнятними при оцінці їх у ширшому контексті питань, пов'язаних з торгівлею людьми, жертвами якої стають артистки на Кіпрі. У контексті зазначеного вище Суд вважає, що практика, згідно з якою власники і директори кабаре повинні подавати банківську гарантію покриття потенційних витрат, що можуть бути понесені в майбутньому на потреби артисток, яких вони працевлаштували (див. пункт 115 вище), викликає особливе занепокоєння. Подібне занепокоєння викликає й окрема боргова розписка, підписана стосовно пані Ранцевої, (див. пункт 15 вище), так само як і непояснений висновок міграційної служби поліції про те, що М.А. відповідає за пані Ранцеву і тому зобов'язаний приїхати і забрати її з відділення поліції (див. пункт 20 вище).

293. За цих обставин Суд доходить висновку, що порядок видачі віз «артисток» на Кіпрі не забезпечував практичного й ефективного

захисту пані Ранцевої від небезпеки стати жертвою торгівлі людьми та експлуатації. Отже, у зв'язку з цим мало місце порушення статті 4.

ii. Позитивне зобов'язання вжити захисних заходів

294. При визначенні того, чи виникло в цій справі позитивне зобов'язання вжити заходів із захисту пані Ранцевої, Суд вважає значущими такі фактори. По-перше, як видно з доповіді Омбудсмана 2003 року, з 1970-х років на Кіпрі існує серйозна проблема, пов'язана з примусовим залученням іноземних жінок до роботи в секс-індустрії (див. пункт 83 вище). У доповіді також зазначається значне зростання потоку артисток з колишніх радянських країн після розпаду СРСР. У своїх висновках Омбудсман акцентувала увагу на тому, що розростання проблеми торгівлі людьми на Кіпрі є наслідком терпимого ставлення до неї з боку імміграційних органів (див. пункт 89 вище). Комісар Ради Європи з прав людини у своїй доповіді 2006 року також зазначив, що органам влади було відомо, що багато з жінок, які прибувають до Кіпру за візами артисток, працюватимуть повіями (див. 96 вище). Отже, не може бути сумніву в тому, що органи влади Кіпру знали про те, що значна кількість іноземних жінок, особливо з колишнього СРСР, завербованих торговцями людьми, прибувають до Кіпру за візами артисток і після прибуття зазнають сексуальної експлуатації з боку власників і директорів кабаре.

295. По-друге, Суд наголошує, що Ранцеву забрав з Лімасольського відділення поліції її роботодавець. Прибувши до відділення поліції, М.А. повідомив співробітників поліції, що Ранцева є громадянкою Росії і працює артисткою кабаре. Крім того, він пояснив, що вона приїхала на Кіпр лише нещодавно, без попередження кинула свою роботу і покинула також надане їй житло (див. пункт 19 вище). Він передав їм її паспорт та інші документи (див. пункт 21 вище).

296. Суд нагадує про зобов'язання, взяті на себе органами влади Кіпру в контексті Палермського протоколу, а згодом – відповідно до Конвенції про протидію торгівлі людьми – забезпечувати належну підготовку фахівців відповідних служб, які повинні вміти виявляти потенційних жертв торгівлі людьми (див. пункт 155 і 167 вище). Зокрема, згідно зі статтею 10 Палермського протоколу держави зобов'язані забезпечувати або посилювати підготовку працівників правоохоронних органів та імміграційної служби та інших відповідних посадових осіб у питаннях попередження торгівлі людьми. На думку Суду, враховуючи загальний контекст існуючої на Кіпрі проблеми торгівлі людьми, співробітники поліції повинні були помітити достатньо ознак наявності обставин, що давали підстави для обґрунтованої підозри про те, що Ранцева стала жертвою торгівлі людьми чи експлуатації або що їй загрожувала реальна й безпосередня

небезпека стати такою жертвою. Отже, такі обставини породжували позитивне зобов'язання з проведення негайного розслідування і вжиття необхідних оперативних заходів із захисту Ранцевої.

297. Проте, як свідчать матеріали цієї справи, коли Ранцева прибула до відділення поліції, співробітники поліції навіть не допитали її. Будь-яких пояснень від неї не відбирали. Будь-яких додаткових перевірок обставин, що передували її появі у відділенні поліції, поліцією не проводилися. Співробітники поліції лише перевірили, чи значиться Ранцева у списку осіб, оголошених поліцією у розшук, і, не виявивши її у тому списку, зателефонували її роботодавцеві і попросили його повернутися і забрати її. Коли він відмовився зробити це і почав наполягати на тому, щоб її заарештували, співробітник поліції, який зайнявся цим питанням, надав М.А. можливість поговорити з їхнім начальником (див. пункт 20 вище). Подробиці тієї розмови М.А. з начальником співробітника поліції невідомі, але, переговоривши з начальником, М.А. погодився приїхати і забрати Ранцеву, що згодом і зробив.

298. У діях поліції у цій справі мав місце цілий ряд недоліків. По-перше, не було проведено негайних додаткових перевірок для з'ясування, чи не стала Ранцева жертвою торгівлі людьми. По-друге, вони не відпустили її, але вирішили передати її під нагляд М.А. По-третє, не було докладено жодних зусиль для того, щоб дотримати положення закону № 3(1) (2000 року) та вжити будь-яких із заходів для її захисту, передбачених статтею 7 цього закону (див. пункт 130 вище). Таким чином, Суд доходить висновку, що внаслідок цих недоліків – за обставин, які давали підстави для обґрунтованої підозри про те, що Ранцева стала жертвою торгівлі людьми чи експлуатації, – органи влади Кіпру не вжили заходів із захисту Ранцевої. Отже, у зв'язку з цим також мало місце порушення статті 4.

iii. Процесуальне зобов'язання з розслідування фактів торгівлі людьми

299. Далі постає питання про те, чи було порушено процесуальне зобов'язання внаслідок того, що органи влади Кіпру досі так і не провели ефективного розслідування у зв'язку з твердженнями заявника про те, що його дочка стала жертвою торгівлі людьми.

300. Беручи до уваги обставини подальшої загибелі Ранцевої, Суд визнає, що обов'язок органів влади Кіпру провести ефективне розслідування таких тверджень є частиною загального зобов'язання за статтею 2 у цій справі з проведення ефективного розслідування обставин смерті Ранцевої (див. пункт 234 вище). Питання ефективності розслідування її смерті вже було розглянуто вище в контексті розгляду Судом скарги заявника за статтею 2, за результатами якого констатовано порушення цієї статті. Отже, немає необхідності в

окремому розгляді скарги про порушення Кіпром процесуальної вимоги статті 4.

В. Росія

і. Позитивне зобов'язання з впровадження відповідної системи правового регулювання та адміністративного реагування

301. Суд нагадує, що відповідальність Росії в цій справі обмежується діями, які підпадають під її юрисдикцію (див. пункт 207 – 208 вище). Хоча кримінальний закон, чинний на час подій у справі, не містив конкретного визначення злочину, пов'язаного з торгівлею людьми, Уряд Російської Федерації доводив, що дії, оскаржувані заявником, підпадали під визначення деяких інших злочинів.

302. Суд зауважує, що заявник не вказує на будь-яку конкретну недосконалість положень кримінально-правових норм Росії. Крім того, у ширшому контексті адміністративних і правових засад, Суд особливо привертає увагу до зусиль органів влади Росії з проведення через засоби масової інформації інформаційної компанії для підвищення обізнаності населення про ризики торгівлі людьми.

303. Беручи до уваги наявні у цій справі докази, Суд не вважає, що система правового регулювання та адміністративного реагування, існуюча в Росії на час подій у справі, не забезпечувала за обставин цієї справи практичного та ефективного захисту Ранцевої.

ii. Позитивне зобов'язання з вжиття захисних заходів

304. Суд нагадує, що позитивне зобов'язання вжити оперативних заходів може виникнути у Росії лише стосовно дій, які мали місце на території Росії (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі Аль-Адсані, п. 38 – 39).

305. Суд зазначає, що хоча органи влади Росії, очевидно, знали про загальну проблему вербування молодих жінок для залучення їх до роботи в секс-індустрії в іноземних державах, у матеріалах немає свідчень того, що їм були відомі обставини, які давали б підстави для обґрунтованої підозри про те, що перед від'їздом Ранцевої до Кіпру, їй самій загрожувала реальна й безпосередня небезпека стати жертвою таких дій. Лише доведення факту існування загальної небезпеки стосовно молодих жінок, які прибувають на Кіпр за візами артисток, буде недостатньо для того, щоб стверджувати про виникнення зобов'язання з вжиття негайних оперативних заходів. Стосовно того, що стосується цього загального ризику, Суд нагадує, що органи влади Росії вжили заходів з попередження громадян про ризики, пов'язані з торгівлею людьми...

306. У підсумку Суд не вважає, що обставини справи були такими, що обумовлювали виникнення у органів влади Росії позитивного

зобов'язання вжити оперативних заходів із захисту Ранцевої. Отже, у зв'язку з цим не було порушення статті 4 з боку органів влади Росії.

iii. Процесуальне зобов'язання з розслідування обставин, які потенційно можуть бути пов'язані з торгівлею людьми

307. Суд нагадує, що у справах, пов'язаних з транскордонною торгівлею людьми, злочини, пов'язані з такою діяльністю, можуть мати місце як у країні походження, так і країні призначення (див. пункт 289 вище). Щодо цієї проблеми на Кіпрі, Омбудсмен зазначила у своїй доповіді (див. пункт 86 вище) той факт, що вербування жінок здійснюється, як правило, кіпрськими агентами з працевлаштування артисток у взаємодії з агентами в інших країнах. Невжиття заходів з розслідування вербувального аспекту стверджуваних фактів торгівлі людьми уможливорює безкарні дії на важливій ділянці цього злочинного ланцюга. У зв'язку з цим Суд акцентує увагу на тому, що як у Палермському протоколі, так і в Конвенції про протидію торгівлі людьми чітко визначено, що торгівля людьми включає вербування її жертв (див. пункти 150 і 164 вище). Необхідність проведення повного та ефективного розслідування стверджуваних фактів торгівлі людьми, яке зачіпає всі ділянки відповідного злочинного ланцюга (починаючи з вербування і закінчуючи експлуатацією), не підлягає сумніву. Отже, органи влади Росії були зобов'язані розслідувати ймовірність того, що окремі агенти з вербування жертв торгівлі людьми або мережі таких агентів, діючих у Росії, брали участь у вербуванні Ранцевої для відправлення її на Кіпр.

308. Водночас Суд зауважує, що органи влади Росії не розслідували питання про те, яким чином і де вербували Ранцеву. Зокрема, нічого не було зроблено для того, щоб встановити осіб, причетних до вербування Ранцевої, або яким чином здійснювалося її вербування. Оскільки вербування Ранцевої відбулося на території Росії, органи влади Росії мали кращі можливості для проведення ефективного розслідування обставин її вербування. Непроведення такого розслідування видається ще серйознішим недоліком, якщо взяти до уваги факт подальшої загибелі Ранцевої та породжену внаслідок цього недоліку таємницю навколо обставин її від'їзду з Росії.

309. Отже, мало місце порушення органами влади Росії їхнього процесуального зобов'язання за статтею 4 з розслідування стверджуваних фактів торгівлі людьми.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

310. Заявник скаржився, що відбулося порушення пункту 1 статті 5 Конвенції органами влади Кіпру у зв'язку з тим, що його дочку тримали в умовах позбавлення свободи у відділенні поліції, передали

під нагляд М.А. і потім тримали в умовах позбавлення свободи у квартирі особи, яка працювала у М.А. Пункт 1 статті 5 передбачає, зокрема, таке:

«Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

- а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;
- в) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;
- г) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;
- д) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;
- е) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції».

...

В. Оцінка Суду

1. Наявність ознак позбавлення свободи у справі, що розглядається

314. Суд повторює, що «право на свободу», проголошене в пункті 1 статті 5, має на меті гарантувати, що нікого не може бути свавільно позбавлено свободи. Різниця між обмеженнями на пересування, які настільки серйозні, що мають ознаки позбавлення свободи за пунктом 1 статті 5, і звичайними обмеженнями свободи, на які поширюється лише стаття 2 Протоколу 4, полягає в ступені чи інтенсивності таких обмежень, але не в їх характері чи суті (рішення у справі «Гуццарді проти Італії» (*Guzzardi v. Italy*) від 6 листопада 1980 року, п. 93, серія А, № 39). Щоб визначити, чи було особу «позбавлено свободи» у значенні статті 5, спочатку потрібно оцінити конкретну ситуацію цієї особи і взяти до уваги всю низку чинників, таких як вид заходу, про який йдеться, його тривалість, наслідки і спосіб виконання (див. рішення у справі «Енгель та інші проти Нідерландів» (*Engel and Others v. the Netherlands*) від 8 червня 1976 року, п. 58 – 59, серія А, № 22;

згадане вище рішення у справі Гуццарді, п. 92; і рішення у справі «Рієра Блум та інші проти Іспанії» (*Riera Blume and Others v. Spain*), № 37680/97, п. 28, ECHR 1999-VII).

315. У справі, що розглядається, Суд зауважує, що М.А. привіз дочку заявника до відділення поліції і там її утримували протягом близько однієї години. Немає свідчень того, що Ранцеву повідомили про причину її затримання; насправді, як Суд вже зазначив вище (див. пункт 297), немає жодних документів, які б свідчили про те, що під час її перебування у відділенні поліції у неї брали які-небудь пояснення. Незважаючи на те, що поліція, перевіrivши імміграційний статус Ранцевої, не знайшла будь-яких порушень закону і констатувала відсутність підстав продовжувати тримати її в умовах позбавлення свободи, Ранцеву негайно не звільнили. Натомість, за вказівкою відповідної посадової особи міграційної служби поліції співробітник зазначеного відділення поліції зателефонував до М.А. і попросив його забрати Ранцеву і привезти її о 7 ранку в офіс міграційної служби поліції для подальшого розслідування. М.А. попередили, що в разі, якщо він не забере Ранцеву, її відпустять. Ранцеву утримували у відділенні поліції до прибуття М.А., після чого її передали М.А. під його нагляд (див. пункт 20 вище).

316. Обставини подальшого перебування Ранцевої у квартирі М.Р. невизначені. У показаннях, які М.А. дав поліції як свідок, він заперечував те, що Ранцеву утримували в тій квартирі проти її волі, і наполягав, що вона могла безперешкодно піти з неї (див. пункт 21 вище). Заявник стверджує, що Ранцеву замкнули у спальні, через що вона була змушена удатися до спроби втечі через балкон. Суд привертає увагу до того факту, що Ранцева померла після того, як впала з балкона квартири, очевидно, при спробі вчинити втечу (див. пункт 41 вище). Є підстави вважати, що, якщо в тій квартирі вона була б гостею і могла би безперешкодно та в будь-який час піти з неї, вона б тоді вільно вийшла з неї через входні двері (див. рішення у справі «Шторк проти Німеччини» (*Storck v. Germany*), № 61603/00, п. 76-78, ECHR 2005-V). Отже, Суд вважає, що Ранцева перебувала у квартирі не з власної волі.

317. Загалом стверджуване позбавлення свободи тривало приблизно дві години. Незважаючи на нетривалість зазначеного позбавлення свободи, Суд наголошує на його серйозному характері і наслідках та нагадує, що в разі висновку про наявність в певних обставинах ознак позбавлення свободи у значенні пункту 1 статті 5, відносно коротка тривалість цього позбавлення свободи не впливає на такий висновок (див. «Ярвінен проти Фінляндії» (*Järvinen v. Finland*), № 30408/96, рішення Комісії від 15 січня 1998 року; ухвалу у справі «Новотка проти Словаччини» (*Novotka v. Slovakia*), № 47244/99, від 4 листопада 2003 року – в якій допровадження до відділення поліції, обшук і

тимчасове утримування в камері протягом однієї години Суд визнав позбавленням свободи для цілей статті 5).

318. Отже, Суд визнає, що утримування Ранцевої у відділенні поліції та подальше її допровадження та утримування в квартирі становили позбавлення свободи у значенні статті 5 Конвенції.

2. Відповідальність Кіпру за позбавлення свободи

319. Оскільки Ранцеву тримали в умовах позбавлення свободи приватні особи, Суд має дослідити роль, яку при цьому відігравали співробітники поліції, і визначити, чи постало питання про відповідальність органів влади Кіпру у зв'язку з її позбавленням свободи у квартирі, зокрема з огляду на їхнє позитивне зобов'язання з недопущення свавільного позбавлення свободи (див. згадане вище рішення у справі Рієри Блюм, п. 32 – 35).

320. Суд вже висловив занепокоєння з того приводу, що поліція вирішила передати Ранцеву під нагляд М.А., замість того, щоб просто відпустити її (див. пункт 298 вище). Ранцева не була неповнолітньою. Як свідчать показання чергових співробітників поліції, не було ознак того, що вона перебувала в нетверезому стані (див. пункт 20 вище). Посилання органів влади Кіпру на відсутність доказів, що Ранцева не погоджувалася на те, щоб з відділення поліції її забрав М.А., є недостатнім доводом: як наголосив Центр консультацій з прав особистості в Європі ..., жертви торгівлі людьми часто отримують настільки тяжкі фізичні і психологічні травми, що виявляються неспроможними заявити про себе як про потерпілих. Так само у доповіді 2003 року Омбудсман зазначила, що кількість скарг, що надходить від жертв торгівлі людьми до кіпрської поліції, незначна через те, що такі особи побоюються помсти, тоді як заходи із забезпечення захисту таких жертв недостатні (див. пункти 87 – 88 вище).

321. Враховуючи контекст загальних умов життя і праці артисток кабаре на Кіпрі, а також конкретні обставини справи Ранцевої, Суд вважає, що поліція не може заявляти, що вона діяла добросовісно і не несе відповідальності за подальше позбавлення Ранцевої її свободи у квартирі М.Р. Зрозуміло, що в цій справі таке позбавлення свободи не могло б мати місце без активного сприяння з боку кіпрської поліції. Тому Суд вважає, що пані Ранцеву було позбавлено свободи з мовчазної згоди національних органів.

3. Чи відповідало позбавлення свободи вимогам пункту 1 статті 5

322. Залишається визначити, чи належало зазначене позбавлення свободи до однієї з категорій допустимих випадків позбавлення свободи, вичерпний перелік яких наведено в пункті 1 статті 5. Суд

повторює, що положення пункту 1 статті 5 стосуються, в принципі, національного законодавства і зобов'язують забезпечувати дотримання матеріально-правових та процесуальних норм такого законодавства. Водночас цей пункт також вимагає, щоб будь-який захід з позбавлення особи її свободи відповідав меті статті 5, яка полягає в захисті людини від свавілля (див. згадане вище рішення у справі Рієри Блюм, п. 31).

323. Встановлюючи, що будь-яке позбавлення свободи має здійснюватися «відповідно до процедури, встановленої законом», пункт 1 статті 5 вимагає, по-перше, щоб будь-яке затримання чи взяття під варту здійснювалося на законній підставі, тобто щоб було передбачено положеннями національного законодавства. Уряд Кіпру не зазначив законної підстави для позбавлення свободи, але з наявних матеріалів випливає, що спочатку Ранцеву утримували у відділенні поліції для того, щоб з'ясувати, чи немає з її боку порушень імміграційних вимог. Однак, з'ясувавши, що Ранцевої немає у відповідному списку осіб, органи влади Кіпру не надали пояснень щодо причин і законних підстав для свого рішення не відпускати Ранцеву з відділення поліції, а передати її під нагляд М.А. Як вже зазначено вище, співробітники поліції визнали, що не було ознак того, що Ранцева перебувала в нетверезому стані, і що вона не становила небезпеки для себе чи оточуючих (див. пункти 20 і 320 вище). Немає нічого, що свідчило б про те, що Ранцева просила, щоб М.А. приїхав і забрав її, і це не стверджується. Рішення поліції утримувати Ранцеву до прибуття М.А. і, згодом, передати її під його нагляд не мало підстав у національному законодавстві.

324. Не стверджується, що утримування Ранцевої у квартирі було законним. Суд визнає, що це позбавлення свободи було як свавільним, так і незаконним.

325. Отже, Суд констатує, що мало місце порушення пункту 1 статті 5 у зв'язку з незаконним і свавільним позбавленням Ранцевої її свободи.

VII. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

326. Заявник стверджував, що органи влади Кіпру порушили його право на доступ до суду, передбачене статтею 6 Конвенції, оскільки не забезпечили його участі в коронерському провадженні, не надали йому безоплатну правову допомогу і не надали інформацію про засоби юридичного захисту, якими він міг би скористатися на Кіпрі. Стаття 6 – у частині, застосовній до цієї справи - передбачає:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом..., який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру ...».

...

В. Щодо прийнятності

331. Суд передусім зауважує, що зі статті 6 не випливає права домагатися порушення кримінальної справи в тому чи іншому випадку або судового переслідування чи покарання третіх осіб за вчинення злочину (див., наприклад, ухвалу у справі «Рампонья і Мурджія проти Італії» (*Rampogna and Murgia*), № 40753/98, від 11 травня 1999 року; рішення у справі «Перес проти Франції» (*Perez v. France*) [GC], № 47287/99, п. 70, ECHR 2004-I); і рішення у справі «Дінчев проти Болгарії» (*Dinchev v. Bulgaria*), № 23057/03, п. 39, від 22 січня 2009). Отже, скарга заявника за пунктом 1 статті 6, у тій частині, в якій ця скарга стосується непорушення органами влади Кіпру кримінальної справи у зв'язку зі смертю його дочки, є неприйнятною *ratione materiae* і підлягає відхиленню відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

332. Щодо скарги стосовно участі в коронерському провадженні, Суд зауважує, що процесуальні гарантії в коронерському провадженні є невід'ємними гарантіями статті 2 Конвенції і що скарги заявника вже було розглянуто в цьому контексті (див. пункт 239 вище). Щодо застосовності статті 6 до коронерського провадження, Суд вважає, що в тому провадженні не вирішувалося питання щодо кримінального обвинувачення стосовно заявника або його цивільних прав. Отже, ця частина скарги є також неприйнятною *ratione materiae* і підлягає відхиленню відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

333. Нарешті, щодо скарг заявника про те, що йому не надали інформації про інші засоби юридичного захисту, якими він міг би скористатися на Кіпрі, та не надали йому безоплатну правову допомогу в умовах, коли вартість адвокатських послуг на Кіпрі була непомірно високою, Суд вважає, що ці скарги нерозривно пов'язані зі скаргою заявника за статтею 2 Конвенції, і нагадує, що вони вже розглянуті в контексті цієї статті (див. пункт 240 вище). Таким чином, немає необхідності визначати, якою мірою за таких обставин може постати окреме питання за статтею 6.

334. Отже, скарги за пунктом 1 статті 6 мають бути оголошені неприйнятними і відхилені відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

VIII. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

335. Заявник також послався на статтю 8 Конвенції, яка передбачає таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

336. Заявник не надав будь-якої додаткової інформації, яка б уточнювала характер його скарги за цією статтею. Взявши до уваги всі наявні у нього матеріали та дослідивши оскаржувані питання в межах своєї компетенції, Суд визнає, що ця скарга не свідчить про наявність будь-яких ознак порушення прав і свобод, проголошених Конвенцією та протоколами до неї. Отже, ця скарга має бути оголошена неприйнятною відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

337. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

1. Доводи сторін

338. Заявник вимагав 100 000 євро на відшкодування моральної шкоди, завданої йому внаслідок смерті його дочки. Він посилався на серйозний характер стверджуваних порушень у цій справі і на той факт, що його дочка була єдиною годувальницею сім'ї. Він також наголосив при цьому, що смерть дочки та його подальші зусилля домогтися притягнення винних у ній до відповідальності завдали йому душевного болю.

339. Уряд Кіпру доводив, що заявлена сума відшкодування є надмірною, якщо враховувати відповідну практику Суду. Він також привернув увагу до того факту, що заявник не надав доказів своєї фінансової залежності від дочки. У своїй односторонній декларації (див. пункт 187 вище) Уряд Кіпру запропонував виплатити заявникові 37 300 євро на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, судових та інших витрат або будь-яку іншу суму відшкодування, запропоновану Судом.

340. Уряд Росії доводив, що моральну шкоду має відшкодувати держава, яка не забезпечила безпеки дочки заявника і не провела ефективного розслідування обставин її смерті. Він також зазначив, що Російська Федерація не є державою-відповідачем у тій частині справи,

що стосується скарги заявника про порушення матеріально-правових вимог статті 2.

2. Оцінка Суду

341. Суд зазначає, що вимогу про відшкодування збитків у зв'язку з втратою матеріальної підтримки доцільніше розглядати як вимогу про відшкодування матеріальної шкоди. У цьому контексті Суд повторює, що між шкодою, відшкодування якої вимагає заявник, і порушенням Конвенції має існувати чіткий причинний зв'язок і що за відповідних обставин сума відшкодування може включати компенсацію у зв'язку з втратою доходів (див., зокрема, рішення у справі «Акташ проти Туреччини» (*Aktaş v. Turkey*), № 24351/94, п. 352, ECHR 2003-V (витяги)). У справі, що розглядається, Суд не визнав, що Республіка Кіпр несе відповідальність за смерть пані Ранцевої, констатувавши наявність у цій справі порушення процесуальної, а не матеріально-правової, вимоги статті 2. Отже, Суд не вважає за доцільне присуджувати заявникові суму відшкодування матеріальної шкоди, завданої внаслідок смерті Ранцевої.

342. Щодо моральної шкоди, Суд визнав, що органи влади Кіпру не вжили заходів із захисту Ранцевої від торгівців людьми та з розслідування ймовірності того, що вона стала жертвою таких злочинців. Він також встановив, що органи влади Кіпру не провели ефективного розслідування обставин смерті Ранцевої. Таким чином, Суд переконався, що заявника слід вважати особою, яка зазнала душевних страждань і перебувала в стані стресу внаслідок непояснених обставин смерті Ранцевої і невжиття органами влади Кіпру заходів із захисту її від торгівців та експлуатації, а також внаслідок непроведення ними ефективного розслідування обставин її прибуття й перебування на Кіпрі. Керуючись принципом справедливості, Суд присуджує заявникові 40 000 євро на відшкодування шкоди, заподіяної заявникові внаслідок поведінки органів влади Кіпру, з урахуванням відшкодування будь-якого податку в разі стягнення його із зазначеної суми.

343. Суд нагадує, що ним констатовано порушення процесуальної вимоги статті 4 з боку Росії. Керуючись принципом справедливості, Суд присуджує заявникові 2 000 євро на відшкодування моральної шкоди, завданої йому внаслідок поведінки органів влади Росії, з урахуванням відшкодування будь-якого податку в разі стягнення його із зазначеної суми.

В. Судові та інші витрати

1. Доводи сторін

344. Заявник просив відшкодування судових та інших витрат, приблизний розмір яких становить 485 480 російських рублів (близько 11 240 євро) і які включають дорожні витрати, витрати на ксерокопювання документів, оплату перекладацьких та нотаріальних послуг. Ця сума також включає витрати в розмірі вартості його квартири в Росії (233 600 російських рублів), яку він мусив продати, щоб отримати необхідні кошти; витрати на поховання дочки (близько 46 310 російських рублів); та витрати, понесені у зв'язку з його поїздкою на Кіпр в 2008 році на конференцію з проблеми торгівлі людьми (26 661 російських рублів). Відповідні підтверджувальні документи надано.

345. Уряд Кіпру доводив, що заявник може вимагати відшкодування лише тих витрат, які були неминучими з огляду на необхідність запобігти порушенню Конвенції або виправити його, розмір яких є обґрунтованим і які мають причинний зв'язок з порушенням, про яке йдеться. У зв'язку з цим Уряд Кіпру оспорив суми відшкодування, заявлені у зв'язку з продажем заявником своєї квартири (233 600 російських рублів), у зв'язку з витратами на відвідування конференції у 2008 році та у зв'язку з тими судовими та іншими витратами, які не підтверджені відповідними документами або необґрунтовані за розміром.

346. Уряд Росії стверджував, що заявник не підтвердив свого твердження про те, він був змушений продати свою квартиру і з'їздити на Кіпр. Зокрема, він послався на те, що заявник мав можливість звернутися до відповідних правоохоронних органів у Росії з проханням направити до органів влади Кіпру запит про надання необхідних документів і свідчень, а також можливість дати відповідне доручення адвокату на Кіпрі. Уряд Росії також оспорив вимогу заявника про відшкодування витрат, понесених ним у зв'язку з поїздкою на конференцію в 2008 році, посилаючись на те, що вона не була безпосередньо пов'язана з розслідуванням обставин смерті Ранцевої.

2. Оцінка Суду

347. Суд нагадує, що заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактично понесені і були неминучими, і що їхній розмір є обґрунтованим. У цій справі заявник не має права вимагати відшкодування з посиланням на суму, виручену від продажу своєї квартири, або відшкодування витрат на поїздку до Республіки Кіпр в 2008 році на конференцію, оскільки та конференція не була

безпосередньо пов'язана з розслідуванням обставин смерті Ранцевої. Крім того, Суд нагадує, що він констатував порушення лише процесуальної вимоги статті 2. Отже, заявник не має права на відшкодування витрат, пов'язаних з похованням дочки.

348. Беручи до уваги зазначене вище, Суд визнає обґрунтованим присудження заявникові 4 000 євро на відшкодування судових та інших витрат, з урахуванням відшкодування будь-якого податку в разі стягнення його із зазначеної суми та з відрахуванням 850 євро, які він вже одержав від Ради Європи в рамках правової допомоги на безоплатній основі. Беручи до уваги обставини цієї справи, Суд вважає за доцільне покласти обов'язок з відшкодування судових та інших витрат на Кіпр.

С. Пеня

349. Суд вважає, що пеня у разі несвоєчасної виплати має визначатися на підставі граничної позичкової ставки Європейського Центрального Банку, плюс три відсоткові пункти.

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД ОДНОГОЛОСНО:

1. *Відхиляє* клопотання Уряду Республіки Кіпр про вилучення заяви з реєстру справ;
2. *Вирішує* долучити до суті справи заперечення Уряду Російської Федерації про те, що скарга за статтею 4 Конвенції неприйнятна з огляду на принцип *ratione materiae*, і відхиляє це заперечення;
3. *Оголошує* скарги, подані з посиланням на статті 2, 3, 4 і 5 Конвенції, прийнятними, а решту скарг у заяві – неприйнятними;
4. *Постановляє*, що не було порушення позитивного зобов'язання органів влади Республіки Кіпр із захисту права пані Ранцевої на життя, гарантованого статтею 2 Конвенції;
5. *Постановляє*, що мало місце порушення процесуальної вимоги статті 2 Конвенції Республікою Кіпр у зв'язку з непроведенням ефективного розслідування обставин смерті пані Ранцевої;
6. *Постановляє*, що не було порушення статті 2 Конвенції Російською Федерацією;

7. *Постановляє*, що немає потреби розглядати окремо скаргу заявника за статтею 3 Конвенції;
8. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 4 Конвенції Республікою Кіпр у зв'язку з незабезпеченням загального практичного і ефективного захисту пані Ранцевої від торгівців людьми та експлуатації та невжиттям необхідних конкретних заходів з її захисту;
9. *Постановляє*, що немає потреби окремо розглядати питання про порушення статті 4, допущеного, як стверджується, внаслідок того, що органи влади Кіпру досі так і не провели ефективного розслідування;
10. *Постановляє*, що не було порушення Російською Федерацією її позитивних зобов'язань за статтею 4 Конвенції вжити оперативних заходів із захисту пані Ранцевої від торгівців людьми;
11. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 4 Конвенції Російською Федерацією у зв'язку з невиконанням нею своїх процесуальних зобов'язань з розслідування стверджуваних фактів торгівлі людьми;
12. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 5 Конвенції Республікою Кіпр;
13. *Постановляє*:
 - а) що упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, Уряд Республіки Кіпр повинен виплатити заявникові 40 000 (сорок тисяч) євро на відшкодування моральної шкоди та 3 150 (три тисячі сто п'ятдесят) євро на відшкодування судових та інших витрат, з урахуванням відшкодування будь-якого податку в разі стягнення його з цих присуджених заявникові сум;
 - б) що упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, Уряд Російської Федерації повинен виплатити заявникові 2 000 (дві тисячі) євро на відшкодування моральної шкоди, з урахуванням відшкодування будь-якого податку в разі стягнення його із зазначеної суми та за умови конвертування цієї суми в російські рублі за курсом, чинним на день здійснення платежу;
 - с) що зі спливом згаданого вище тримісячного строку і до виплати відшкодування на зазначені вище суми нараховуватимуться прості відсотки у розмірі граничної позичкової ставки Європейського

Центрального Банку, чинної у період несплати, плюс три відсоткові пункти;

14. *Відхиляє* решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 7 січня 2010 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Сьорен Нільсен
Секретар

Крістос Розакіс
Голова

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2012.

Офіційними мовами Європейського суду з прав людини є англійська та французька мови. Цей переклад підготовлено на замовлення і за підтримки Цільового фонду «Права людини» Ради Європи (www.coe.int/humanrightstrustfund). Він не є зобов'язальним для Суду і Суд також не несе відповідальності за його якість. Переклад можна завантажити з електронної бази рішень (HUDOC) Європейського Суду з прав людини (<http://hudoc.echr.coe.int>) або з будь-якої іншої бази, в якій його розміщено з дозволу Суду. Копіювання тексту перекладу допускається в некомерційних цілях за умови наведення повної назви справи, разом із вищенаведеним повідомленням про авторські права та посиланням на Цільовий фонд «Права людини». З питань, пов'язаних з наміром використати ту чи іншу частину цього перекладу в комерційних цілях, прохання звертатися за адресою publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012.

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.